

Naše planine

NAŠE PLANINE

Revija Planinarskog saveza Hrvatske

»Le Nostre Montagne« — Rivista della
Federazione Alpina Croata
»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the
Alpine Association of Croatia
»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske

Urednik: Dr Željko Poljak

Redakcioni odbor: prof. dr Vladimir Blašković, prof. Srećko Božičević,
Petar Lučić-Roki i prof. dr Mihajlo Pražić

Adresa uredništva: »Naše planine«, Zagreb, Gajeva 2a, telefon 37-316

Izlazi šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 600 dinara, a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 dinara. Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske Zagreb (za »Naše planine«) na tekući račun 400-21-3-1235

Tisk: »ZAGREB«, Zagreb, Preradovićeva 21-23

GODINA XIV

SVIBANJ — LIPANJ 1962.

BROJ 5—6

S A D R Ţ A J

Petar Lučić-Roki: Alpinizam u Hrvatskoj nakon oslobođenja	97
Uzeir Beširović: Žed u planini	101
Agata Truhelka: Sedam dunuma šume	104
Vladimir Božić: Jama Snježna u Pojlskoj	106
Mirko Marković: Klekovača	111
Stanislav Gilić: Izvan vertikale	116
Janko Duić: Orientaciona takmičenja	119
Ing. Dragutin Radimir: Stabla kao spomenici	122
Hamdo Tabaković: Planinarski domovi u Bosni i Hercegovini	123
Vijesti	137

Slika na naslovnoj strani:

Čovjek i stijena — Dolomiti

Foto: Z. Smerke-

NAŠE PLANINE

GODINA XIV

SVIBANJ — LIPANJ 1962.

BROJ 5—6

Petar Lučić-Roki, Zagreb

Alpinizam u Hrvatskoj nakon oslobođenja

Na tradicijama i iskustvima koja su između dva rata ostavili alpinisti Gušići, Koranek, Badovinac, Paulić, pa zatim Brezovečki, Dragman, Laszowski, Ceraj, Mesarić, Mihaljević i drugi, alpinizam je u Hrvatskoj nakon Oslobođenja naglo krenuo naprijed. Mlada generacija prihvatala ga je ozbiljno i dala mu svoje posebno obilježje, po kojemu se to razdoblje znatno razlikuje od alpinizma prije prošlog rata.

Tri su naime upadljive karakteristike, koje obilježavaju hrvatski alpinizam za posljednjih četrnaest godina i koje ga svakako čine osobitim faktorom u razvitku planinarstva Hrvatske.

U prvom je redu karakteristično da su prvu planinarsku jedinicu u Hrvatskoj osnovali baš alpinisti već 1946. godine pod predsjedništvom P. Lučić-Rokija, pa je ta organizacija nosila naslov Alpinistička sekcija F. D. »Dinama« u Zagrebu. Ova je sekcija sakupila u svojoj sredini zagrebačke alpiniste, koji su kasnije sa istaknutim planinarama grada Zagreba bili inicijatori osnivanja prvog i najvećeg planinarskog društva u Hrvatskoj P. D. »Zagreba«, a zatim 1948. godine i Planinarskog saveza Hrvatske.

Alpinisti se i dalje stalno ističu kao agilni odbornici planinarskih društava, u kojima rade na rješavanju društvenih problema ili su pak nosioci društvenog rada uopće. Svestrani rad alpinista očituje se, uz znatnu penjačku aktivnost i u održavanju velikog broja predavanja, učestvovanju na fotografskim izložbama, u organiziranju i vođenju duljih tura i izleta, organiziranju tečajeva, logora i orientacionih takmičenja, markirajući putova i dobrovoljnim radovima, kao i učešćem u stručnoj i dnevnoj štampi. Bujni razvijati i oduševljenje mladih za alpinizam očitavao se osobito vidno na stranicama prvih godišta časopisa »Naše planine«, na kojima su alpinisti donosili opise svojih uspona, odlične foto-priloge, pa i vrijedne manje književne priloge. U tim prvim godinama izlaženja lista bilo je toliko njihovih radova, da je urednik dobivao i prigovore kako list ima suviše alpinistički karakter.

Druga je karakteristika hrvatskog alpinizma pod novim uslovima, da su se mladi počeli intenzivno baviti zimskom alpinistikom, za razliku od ranijih godina, kada su se uglavnom izvodili usponi i ture u suhoj stijeni. Kod ove vrste djelatnosti bili su pod jakim utjecajem mladih slovenskih alpinista, koji su u to vrijeme izveli niz sjajnih zimskih uspona u zaleđenim stijenama Savinjskih i Julijskih Alpa.

Treća pojava, koja je dala alpinizmu u Hrvatskoj osobito važno obilježje, bilo je osnivanje alpinističkih odsjeka i izvan Zagreba, a to u Rijeci i Splitu

kao centrima za planine uz jadransku obalu. Mladi inženjer Ivo Gropuzzo, nakon završenog studija u Zagrebu, okuplja već godinama grupu riječkih alpinista, a Alpinistički odsjek P. D. Sveučilišta »Velebit« osnovao je na inicijativu svog člana alpiniste Branka Lukšića svoj odsjek pri planinarskom društvu »Mosor« u Splitu.

Ove značajke poslijeratnog alpinizma u Hrvatskoj dale su mu i odgovarajuće mjesto u republičkoj planinarskoj organizaciji, a alpinistički odsjeci po društвima dali su niz agilnih rukovodilaca i društвima i Savezu. Tako se danas u Izvršnom odboru Planinarskog saveza Hrvatske nalazi pet alpinista, a jedan istaknuti alpinista predsjednik je jednog od većih zagrebačkih planinarskih društava.

Kada sam u uvodu ovog članka spomenuo nagli i bujni razvitak poslijeratnog alpinizma, svakako sam mislio i na terenske uslove u kojima se hrvatski alpinizam mogao razvijati, to jest na priličnu udaljenost od sjedišta alpinističkih odsjeka do viših gorskih predjela, kao i na velike materijalne izdatke vezane sa tom udaljenošću. Najbliža ozbiljnija stijena u Hrvatskoj, jugoistočna stijena Kleka, udaljena je od Zagreba i Rijeke preko 100 kilometara. Da se dođe pod stijenu Aniča-Kuka u Južnom Velebitu, potrebno je putovati čitav jedan dan autobusom preko Rijeke ili preko Plitvičkih jezera, a isto toliko vremena i za povratak. Do Kamniške Bistrice treba se voziti 182 km, a do Mojstrane, Martuljka, Kranjske Gore ili Planice i preko 200 kilometara. Kad još uzmem u obzir da je veliki broj naših uspona izvršen u stijenama vrlo udaljenih planina: Čvrsnice, Prenja, Durmitora, Volujaka i Bioča, mislim da je ocjena oduševljenja mlađih za alpinizam isto kao i broj alpinista u Hrvatskoj, sigurno u razmjeru sa takvim terenskim uslovima, a možda i iznad toga razmjera. Ovo je međutim sasvim razumljivo, jer duh novog vremena koji je zahvatio čitavu našu zemlju, odrazio se i na ovoj vrsti aktivnosti.

Godine 1946. i 1947. bile su uglavnom godine vježbi, tečajeva i ugodnih tura u Savinjske i Julisce Alpe, bez značajnijih novih uspona u suhim stijenama, no te godine bilježe i prve zimske uspone zagrebačkih alpinista. Slijedeća, 1948. godina bila je međutim prva »plodna« godina. Slavo Brezovečki vodi mlade alpiniste onamo, gdje je 1940. prestao sa svojim drugovima zbog sve težih političkih prilika.

U predjelima planine Čvrsnice, koje su do rata obradivali alpinisti Brezovečki, Dragman, Laszowski, Dilber, Brlečić, Ceraj, Mesarić i drugi, zatim u Merića-stijeni, Velikom Kuku, u strmim stijenama Otiša, Zelene Glave, Vjetrenih brda, Borašnice i Sivadije u Prenju, odzvanjao je ponovno čekić mlađih alpinista. Mladi su već iduće, 1949. godine sami poveli pohod u divlje neprepenjane stijene Durmitora, Maglića, Volujaka i Bioča. Gropuzzo, Zgaga, Kućan, Rakoš, Krotin, Mihaljević, Lešić, Matković i Komen izveli su u tim stijenama dvanaest prvenstvenih uspona, a ta godina donijela je nažalost i prvu žrtvu među mlađima. Josip Komen, mladi alpinista iz Rijeke, smrtno je stradao 29. VIII 1949. za vrijeme uspona kroz zapadnu stijenu Šljemena u Durmitoru.

Te iste godine u oktobru, Rakoš i Rojc prvi su prepenjali zapadni greben Aniča-Kuka u dolini Velike Paklenice (Južni Velebit).

Slijedeće, 1950. godine došli su mlađi ponovno u područje Maglića i prepenjali sjeveroistočni greben, sjeverozapadnu stijenu i zapadni greben. Zgaga i Rakoš svladavaju sjevernu stijenu Vlasulje, a Mihaljević, Lešić, Gropuzzo i Kućan Zmajevu stijenu u Bioču. Uspon je izvršen u više varijanata sa ocjenom od četvrtog do petog stupnja teškoće.

Veći broj zimskih uspona u Savinjskim i Julijskim Alpama izvršen je 1951. godine, a te iste godine jedna je veća ekipa mlađih alpinista pošla u inozemstvo i izvela prvi put niz vrijednih uspona u Visokim Turama. Čopov Steber bio je markantni uspon u 1952. godini, a ponovili su ga Vjekoslav Šantek i Ervin Hanzer od 31. VII do 1. VIII iste godine.

Toga ljeta je i navez Mihaljević-Šafar izveo nekoliko uspona u stijenama Prenja kao i prve penjačke uspone u stjeni Kize u Srednjem Velebitu. Nekako u isto vrijeme izveli su Zgaga, Rakoš i Blažuk sa mlađim početnicima iz Makedonije nekoliko uspona u stijenama Solunske Glave, također po prvi puta.

Pored znatnog broja uspona u Alpama Slovenije, godina 1953. bila je u znaku tura u inozemne visoke planine, pa je tako alpinista Židan vodio zimsku i ljетnu turu u Oetztalske Alpe, dok je grupa Brezovečki, Mesarić, Kivač, Šafar, Rak i Papac izvršila nekoliko uspona u masivu Mont Blanca, na sam vrh, kao i na Aiguille du Géant. Te godine su alpinisti Hrvatske imali i dvije teške nesreće. Odličan mlađi penjač dr Ivo Babić-Gjalski, koji je mnogo obećavao i kao stručnjak i kao penjač pao je i ubio se u Klekovoj stijeni, a iste godine i mlađi Milan Šafran poginuo je u stijenama Pestingrada, u masivu Lovćena iznad Kotora.

U ovim godinama sve više jača Alpinistički odsjek P. D. Sveučilišta »Velebit«. Alpinisti Lukšić, Šimunović, Bujan i drugi razvijaju izvanrednu aktivnost tog odsjeka osobito na tečajevima, zimskim i ljетnim, na kojima je svaki puta izvršen po koji markantan uspon.

Alpinisti iz Rijeke organizirali su 1954. godine turu kroz pet država, od Dolomita do Matterhorna i nakon toga svake godine izvode po jedan sličan pohod u visoke inozemne Alpe.

U aprilu 1954. godine iskusni zimski alpinista i odličan fotograf dr ing. Maks Plotnikov poginuo je za vrijeme oluje na ledenjaku Morteratsch, na povratku sa Bernine. Iste godine u martu poginuo je i mlađi alpinista Mladen Škreb za vrijeme uspona na planinu Prenj. Ta je godina teško pogodila naš alpinizam. Mlađi su bili potreseni i potištjeni, a pogotovo kad je još u oktobru pala i treća žrtva. Sedamnaestgodišnji početnik Drago Belačić pao je nesrećnim slučajem sa vrha Kleka niz stijenu, nakon već uspješno izvršenog uspona.

U to vrijeme radilo je u Hrvatskoj osam odsjeka i to u planinarskim društvima »Zagreb«, »Velebit«, »Željezničar«, »Risnjak«, »Grafičar« i »Runolist« u Zagrebu, te »Platak« u Rijeci i »Mosor« u Splitu. Komisija za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske usmjeravala je i koordinirala rad alpinističkih odsjeka. Najveće je poteškoće imala zbog oskudnih financijskih sredstava, jer matična društva nisu uvijek imala dovoljno razumijevanja za nabavu skupe opreme, pa su sredstva dostajala jedva za najosnovnije potrebe.

Komisija za alpinizam bavila se, a i danas se pretežno bavi pitanjem kadrova što je sasvim normalno. Dotacije za alpinizam dodjeljuju se strogo namjenski to jest samo za troškove organizacije tečajeva, dok za gotove mlađe kadrove alpinista nema opreme, koja je osjetljivo skupa. Pomanjkanje takve suvremene opreme sputavalo je inicijativu naprednjih penjača, a prema tome i aktivnost u alpinističkim odsjecima.

Tako je izgledalo, da je alpinizam u Hrvatskoj nakon 1956. godine, kada je aktivnost na tom području kulminirala, počeo osjetljivo opadati. Međutim baš 1956. godina bilježi upravo rekordan broj kvalitetnih uspona, od kojih je bilo 11 šestog stupnja teškoće, 74 petog, 60 četvrtog, 132 trećeg i 46 drugog stupnja teškoće. U tom istom razdoblju 1. kolovoza 1955. godine navez Lukšić-Hanzer izveo je ponavljanje Aschenbrennerova smjera u Travniku, a

navezi mlađih splitskih alpinista izveli su te i slijedeće 1956. godine velik broj prvenstvenih uspona u stijenama Kozjaka iznad Kaštela i Biokova. Poslije toga su prolazile penjačke sezone sa zaista skromnim rezultatima, pa osim pohoda u Zapadne Alpe sa usponima na vrhove Wallisa, koje su 1958. godine izveli alpinisti Zgaga, Gropuzzo, Matz i Lešić, nije bilo značajnijih rezultata.

Ne smije se medutim zaboraviti, da usprkos veoma oskudne opreme, grupa splitskih alpinista Jelaska, Gilić, Kulić, Kambić, Lukšić, Ribarović i drugi marljivo u to vrijeme penju i treniraju za teže uspone. Penjači PDS »Velebita« također u to vrijeme ne miruju, ali niti oni kao ni penjači drugih odsjeka nisu više toliko aktivni kao ranije.

U kakvim se skromnim uslovima razvijao rad alpinista u Hrvatskoj za tih godina najbolje pokazuje ekspedicija riječkih alpinista koji su svoj pohod na daleki Kilimandžaro izvršili sa upravo nečuveno oskudnim sredstvima. Nekoliko poduzeća potpomoglo ih je hranom i opremom, a Jugolinija omogućila im je jeftiniji prijevoz. Planinarski savez Hrvatske i dvije novinske redakcije pomogle su ih novčanim dotacijama od 100.000 do 150.000 dinara, a u devizama bilo im dodijeljeno, vjerovali ili ne, ukupno 400 US dolara za 12 učesnika ekspedicije!

No upravo te, 1958. godine, kada su hrvatski alpinisti počeli pokazivati neke znakove življe aktivnosti dogodila se 11. svibnja u stjeni Kleka teška tragedija, u kojoj je poginuo tada najaktivniji alpinista ove generacije Branko Lukšić zajedno sa svojim partnerom Zvonimirovom Lindenbachom. Ova teška nesreća i gubitak odličnog Branka teško je pogodila naše mlade alpiniste i trebalo je da prođu gotovo pune dvije godine do novih značajnijih aktivnosti u stijenama.

Tokom ovih posljednjih uspona pokazalo se, da u Hrvatskoj imamo danas potpuno izjednačenih mlađih alpinista, koji su sposobni za najkvalitetnije uspone i u našim i u inozemnim Alpama.

Među posljednjim značajnijim uspjesima alpinističke aktivnosti u Hrvatskoj treba istaći osnivanje desetog alpinističkog odsjeka, koji je osnovan u okviru planinarskog društva »Snježnik« u Rijeci. Ovaj odsjek okuplja velik broj mlađih penjača, studenata riječkih fakulteta, a rukovodi ga iskusni Stanko Gilić. Ovo zadnje uspješno razdoblje bilo je nažalost pomućeno nesrećom na Jalovcu u proljeće 1961. godine, kada je mlađi, talentirani Zvonko Pašer poginuo na zaledenim strminama.

Ovaj pregled žive djelatnosti, uspjeha, teškoća i žrtava hrvatskih alpinista ne bi bio potpun kada ne bi registrirali i vrijedne uspone zagrebačkog alpiniste Miroslava Rotschilda za vrijeme njegovog boravka u Africi. On se uspeo 1956. godine na Kilimandžaro, zatim 1958. na najveći vrh Etiopije Ras Degen (4620 m), te konačno 1960. godine na zaledeni vrh Ruwenzori (5120 m). Kod posljednjeg uspona učestvovali su uz Rotschilda i talijanski alpinisti Guiseppe Panzeri i dr Ruggero Ravasini. Sa svojih putovanja i uspona donio je Miroslav Rotschild velik broj vrlo dobrih kolor-dijapozitiva, kao i sjajno snimljeni kino-film u koloru na vrpcu 8 mm.

Na kraju ovog sažetog pregleda rada hrvatskih penjača na terenu treba naglasiti, da je taj razmjerno mali broj alpinista svojom djelatnošću dao i organizacijski kao i svojim kulturnim radom značajan ton planinarskoj organizaciji u Hrvatskoj nakon Oslobođenja, te možemo ustvrditi, da je taj rad bio zaista pozitivan. Uz ovo je svakako potrebno zabilježiti, da su alpinisti u toku prvih deset godina izlaženja »Naših planina« napisali 106 članaka, a i danas surađuju sa vrijednim i zanimljivim prilozima. Osim toga su alpinisti ing.

Mirko Zgaga i ing. Ivo Gropuzzo napisali knjigu »Kroz visoke planine«, koja ne samo da je odličan ilustriran priročnik za planinare i alpiniste, već je također i zanimljiva planinarska lektira. Posebno pak treba zabilježiti, da su se naši alpinisti afirmirali kao vrlo dobri foto-amateri i predavači sa bogatim zbirkama diapositiva u koloru, koje su sami snimali. Do sada postoji zbirka od preko pet tisuća uspjelih kolora iz svih gorskih krajeva Jugoslavije, zatim iz Alpa Austrije, Italije, Bavarske, Švicarske i Francuske, te visokih planina afričkog kontinenta. Za svoje uspjele fotografije dobivali su često prve nagrade na izložbama planinarske fotografije.

Uz veliko oduševljenje kojim rade hrvatski alpinisti u svojim odsjecima, te na raznim zadacima i akcijama planinarske organizacije sigurno je da će oni i u budućnosti uz povoljne uslove dati još i bolje rezultate.

Uzeir Beširović, Sarajevo

Žed u planini

U praskozorje smo napustili zgradu željezničke stanice Drežnica na desnoj obali Neretve i u prvi svitanj ušli u kanjon Drežnice. On razdvaja masiv Cvrsnice od Čabulje i smatraju ga jugoslavenskim Koloradom. Dug je oko 25 kilometara. Na njegovom dnu pruža se živopisna i dosta plodna dolina, Drežnica. Tu živi nekoliko stotina žitelja, koji se bave poljoprivredom. Naseljeni su u više sela, od kojih su najveća Gornja i Donja Drežnica. Ipak, u tome »hercegovačkom Koloradu« — da ga i mi tako nazovemo — najviše ima kamena. Raznovrsna kamena arhitektura zastupljena je u svim mogućim prirodnim stilovima i bojama, najviše sivo-bijelom bojom.

Ono što ovaj kanjon najviše čini lijepim i privlačnim, to su kontrasti. Pored kamena tu je zelenilo i mala rijeka, Drežanka, koja izvire na vrhu kanjona. Na visokim kamenitim liticama i policama ponosno stoje borovi i druga četinarska i listopadna stabla, mjestimično usamljena, a ponegdje u grupama. Već stoljeća odoljevaju zubu vremena i surovim napadima vjetrova. Uz riječno korito prostiru se obradive površine, za koje bi se reklo da sadrže više kamena nego zemlje. Ipak, zahvaljujući brižnom trudu hercegovačkih gorštaka, koji brojnim kanalima natapaju svoja polja poput onih u dolini Nila, tu u nasušnom kršu vrelog podneblja ništa slabiji nisu plodovi duhana, dinja, lubenica, luka, krumpira i kukuruza od onih u delti Neretve. Osim toga ta dolina je bogata raznim voćem, naročito breskvama, kajsijama, orasima i trešnjama.

Dok smo odmicali dolinom, gazeći krupni tucanik još nedovršene ceste, i slušali rani jutarnji koncert ptica praćen bukom i hukom divlje rijeke, koja se napustivši obradive površine vratolomno probija prema svom ušću u Neretvu, dotle je blagi jutarnji povjetarac nanosio miris sagorjele trave i raznog bilja u kojem je preovladavao ugodan miris hercegovačke kadulje.

Bijeli i tamni oblaci razbijeni u krpe hitro su se povlačili i jezdili kao vrani i bijeli konji u galopu skrivajući se za visoka brda kamenja pred prvim sunčevim zrakama. Na plavom nebeskom svodu ostalo je samo sunce, koje je ubrzo zasjalo svom svojom snagom. Ako se ikada ostvarila ona narodna poslovica: »Po jutru se dan poznaje«, to je bilo danas. Jer, sunce je odmah po izlasku počelo peći nesnosnom vrelinom. Dolina je sva treperila od užasne sparine.

Što smo odmicali dalje prema Gornjoj Drežnici, sve sam više osjećao kako me sunce peče u zatiljak, a mozak samo što ne »prokuha«. Da bi dōnekle ublažio nesnosnu vrućinu, smočio sam majicu u rijeci, i onako neocijedenu stavio na glavu. Voda se slijevala niz glavu, lice, vrat i dalje niz oznojeno tijelo. Osjećao sam trenutno osvježenje, pa sam to ponavljaо sve dok smo išli uz rijeku i njene razvodne kanale koji natapaju svaku zasijanu površinu. Pored toga, pio sam vode bezbroj puta.

Put nas je dalje vodio uz brdo, uz sivi kamenjar, gdje vode nema ni za lijek. Ona je ostala u dolini, daleko od nas.

Peli smo se uskim kamenim puteljkom. Vrućina je postajala sve veća i nesnosnija. Činilo mi se da užarena vrelina kamena jače peće od vrelog sunca. Svaki kamen je davao toplotu kao usijana peć. Sve je oko nas užarenio i sparno. Sve je jezivo mirno i tiho. Lišće je obareno, kao da je posuto ključalom vodom. Tada sam po prvi put u životu zaželio da dune onaj strašni uraganski vjetar, koji ovdje na Čvrsnici i susjednom Prenju, zna čupati stabla iz zemlje i odronjavati kamenje, koji primorava planinare da odustanu od pohoda jer onemogućava kretanje i dihanje. Sada bi mi i najblaži vjetar bio potreban, kao ljutoj rani melem. Ali uzalud. Želja je ostala samo želja. Vjetra nije bilo. Da se nije čuo neprekidni glas cvrčaka i popaca, koji su poput koncerta izvodili poznate melodije juliske jare i vreline, reklo bi se da je sve živo spaljeno i izumrlo.

Napredovali smo lagano prema Karamanovom klanцу. Žeđ sam osjećao sve jače. Približavali smo se izvoru Piščet, koji se nalazi u vrhu ovog klanca. Tamošnji seljaci tvrde da nije zdravo piti vodu sa ovog izvora, jer »zna da presječe čovjeka«. Naime, voda tog malog izvora je toliko hladna da od nje »zubi trnu, a čelo puca«, vele mještani. U tome ima istine. Voda je zbilja toliko hladna da zubi trnu. Razumije se da umoran čovjek nebi trebao piti hladnu vodu, pogotovo ako je znojan i ako se nakon uzimanja vode ne kreće, nego ostane da sjedi. No, i pored te fame o vrelu Piščet, ja sam jedva čekao da se napijem te »nezdrave« vode. Sama pomisao na to da sam blizu izvora, bila je za mene tako ohrabrujuća, da sam dosta lako izašao uz Karamanov klanac.

Teško je riječima iskazati i opisati svu radost i ugodnost koju mi je pružila ta izvorska voda. Umivajući se i pijući tu, zaista najhladniju vodu u tamošnjem kraju, toliko sam se osvježio i odmorio, da sam bez većeg napora izašao na domak Jelenka. Iako je sunce bilo na svome zenitu, ja nisam u tolikoj mjeri osjećao njegove vrele zrake, kao na putu do Klanca.

Međutim, kad smo došli pod Jelenak, nakon osam sati pješačenja, popio sam i posljednju kap vode. Zalihe više nismo imali, a izvora nigdje u blizini nije bilo. Idući dalje, opet sam sve više osjećao žeđ. Usta su mi se osušila, a grlo me je peklo. Uslijed toga nisam mogao ni da govorim. Svaka riječ bila je popraćena bolom i jedva sam mogao odgovarati na pitanja. Pri usponu na Pločno (vrh Čvrsnice — 2228 metara), tu ogromnu kamenu sivu tvrđavu, počeo

sam od žedi tumarati i posrtati kao pijan čovjek ulicom. Nestajalo mi je snage sve više i više. Moj suputnik Enver uzeo mi je naprtnjaču i stavio je sebi na leđa. Nosio je dvije naprtnjače i čitavim putem me hrabrio. Nisam mogao ni da mu odgovaram na pitanja jer su mi usta bila posve suha. Bilo me je stid što mi drug nosi toliki teret, a ja nemoćan tumaram uza nj. Tada sam se uvjerio i u to, da je suh jezik mrtav kao i riba bez vode. Kad bi ugledao kakav bijeli kamen, pomislio bi da vidim snijeg. Tada sam dobivao novu snagu i odlazio u pravcu bjeline da snijegom ugasim nesnosnu žed. Enver me je uvjeravao da to nije snijeg, ali ja ga nisam slušao. Išao sam desno i lijevo gotovo trčeći i svaki put kad bi došao do takvog bijelog kamena, umorno bi se na nj naslonio. Čas kasnije ugledao bi na drugoj strani novu bjelinu i odlazio u tom pravcu. Opet me je čekao vreli kamen i razočaranje. Na momente mi se činilo da vidim mnoštvo bijelih snježnih krpa. Bila je to prava halucinacija.

Tko zna kako dugo bi tumarao po tom kamenom bespuću sivila i bjeline, da me nakon nekoliko takovih uzaludnih pokušaja Enver nije spriječio, strogo mi naredivši da idem pred njim. On me je slijedio u stopu i ponekad me vukao za ruku. Kad smo se približili vrhu Pločno opet sam dobio nove snage. Radovao me je ponovni susret s tim vrhom. Vjerovao sam da će gore u škrapama naći snijega kao i nekada. Međutim i to je bila samo iluzija. Snijega više nije bilo.

U smiraj tog vrelog srpanjskog dana spuštali smo se sa Pločnog prema Peharovim stanovima. Sunce je tonulo iza Jelenka i Blidinjskog jezera, samo njegovi posljednji traci poput zaštitnice pri povlačenju zaustavili su se na časak oko vrhova Pločnog, Vilinca i Međeda, kao da se tu žele odmoriti.

Blagi večernji lahor rashladivo je toplo kamenje i nosio miris rastvorenog vapnenca pomiješan sa mirisom kleke i munike.

Čudno! Što smo se više približavali izvoru Peharovog stana, sve sam manje osjećao žed. Što se to samnom događa? Mogu opet govoriti, doduše tih, iako nisam imao vlage u ustima. Put od Pločnog do Pehara stana prešao sam bez većih teškoća. Istina, bez naprtnjače.

Kada smo došli do vode nisam uopće više osjećao žed. Kriza je potpuno prošla. Enver mi je nudio da pijem, ali nisam više osjećao potrebe za vodom. Ispio sam samo trećinu čuturice i osjećao se sasvim dobro.

Mrak je obavio zemlju, a mjesec je bio na pomolu iza Lupoglava na Prenju. Uskoro smo stigli do planinarske kuće na Vilincu i tu se smjestili na konak. Tako je završio ovaj nezaboravni dan, koji mi je donio dobru ali skupo plaćenu pouku. Na kasnijim putovanjima nikada više nisam bio tako neoprezan, da popijem toliko vode, kao što sam uradio toga dana na putu kroz kanjon Drežnice. Moj putni drug Enver, koji je tokom cijelog puta pio veoma malo vode i trošio je odmjereno, izbjegao je sve one teškoće koje su mene zadesile. Ja sam već u početku učinio pogrešku i klupko koje se osulo nisam više mogao zaustaviti. Mislim da mi se to nikada više neće dogoditi.

Sedam dunuma šume

Bilo je to prije pola vijeka tamo negdje između Jahorine i Romanije. Nadmorska visina oko 1000 metara. Ljetna kućica usred šume. Samo jedan susjed. Njegova je kuća bila planinska brvnara s visokim krovom od šindre i s badžom na koju je izlazio dim. Na krovu je evala čuvarkuća. Kad se spusti mrak, na otvorena vrata brvnare vidi se ognjište na kojem se kuha u obješenom bakraču pura. Pred kućom leže trupci golema jela, a na jednom stari Božo pjeva uz gusle. Mi djeca gledamo u njega kô u sveca. Gledamo u odsjev ognjišta, a ne usuđujemo se da pogledamo iza sebe gdje se iz šume šulja mrak. Tko zna što je tamo? Na nebnu su zasjale zvijezde. Mi već poznajemo ona najvažnija zvijezda. Brat je dobio durbin na dar i tumačio nam je noćno nebo.

I dok su večeri bile tako krasne, ali i pune nepoznatog a pomalo i straha, dani su bili radosni, puni novosti u prirodi oko nas. Na jug je daleko pukao vidik i tu se nizali bregovi i planine: najniži Koran, za njim Borovac, nad Borovcem ravno bilo Ravne planine s Hodža stijenom, a iznad sviju Jahorina, na čijem vrhu čim prve kiše u kolovozu padnu, bude i snijega. Kad bi se popeli na onu glavicu više susjedove brvnare, pukao bi vidik na istok i na sjever. Na istoku je Kukor i tamo se bijela cesta spušta prema Sarajevu. Na sjeveru se modrila Romanija. Na njoj Bogovića stijene i Orlove stijene. Sve to nama djeci govori i o hajduku Novaku, koji je živio pred nekoliko stoljeća i o hajduku Marinku, koji je iza okupacije vodio mog oca po Romaniji.

Uz našu kuću smo imali sedam dunuma šume, to je oko 7000 kvadratnih metara. Nie mnogo, ali e šuma rasla ograda i uvana. Tu su bile većinom jele i omorike. One osamljene jele s divnom piramidastom krošnjom, koja se spušta skoro do zemlje, gdje joj uz skutne cvate urodica (*Melampyrum nemorosum*). Ta polunametnica nema pojedine lijepo cvjetove, ali kad ih se nađe mnogo u grupi vanredno se doimljaju ljepotom boja. Ovršni listovi ljubičasti, cvjetovi žuti s malo narančaste, a stabljike zelene. Ljubičasta, žuta, zelena boja poslagane kao na tri police. U šumi su bile tri jele starije od sto godina, naročito jedna koju smo nazvali Djed. Kako li su krasne oluje u takvoj šumi! Vjetar počinje šumom, koji raste, onda zasvijetle munje i treskaju gromovi. Jednom je munja opalila onu stoljetnu jelu i ogulila koru s vrha do zemlje, te je ostala bijela pruga na stablu, a iverje se raspršilo i zabolo daleko u tle.

Omorike su opet ljepše od jela u mladosti. Obraštene kratkim iglicama, na koje se hvataju paučine, a u zoru su pune dragulja rose. Omorike su često stradale od nametnika, koji bi na mladicama stvarao šiške i mladice bi venule. Bilo je i gusjenica grba. Sjediš pod omorikom a preda te padne — misliš — sūha iglica. Odjednom ta iglica oživi, počinje se grbiti i kao geometar mjeri prevaljeni put.

Ispod omorika i jela bilo je mnogo vrsta mahovine od onih debelih jastučica do rebrastih i lističavih i onih s kapicama na plodištu. A naročito se tu na podnožju raširili lišajevi Cladonie sa svojim plodištima u obliku malenih šampanjskih čašica. Desi se i to da na mračnom podnožju omorike nađeš smedu vodnjaču ili bliju potajnicu.

Gdjegod je bila čistina i više sunca, bilo je i cvijeća. Ljeti smo po lišću i plodovima saznali da su tu u proljeće evale šumarice, jetrenke, cecelj, kopit-

njak, salamunov pečat, *Maianthemum bifolium*, kukurijek i čemerika, a u srpnju i kolovozu bilo je mačuhica, kartuzijanskih klinčića i *Gentiane asclepiadaceae*. Na vrlo sunčanim mjestima cvalo je bijelo smilje, kitica i divna *Gentiana nivalis*.

Posebno mjesto zauzele su gljive. Sve moje poznavanje gljiva potječe iz onog dalekog djetinjstva: mlječnice, koje su pastiri pekli na vatri, rujnice s narančastim mlijekom, žute lisičarke i krasne muhare s pjegastim klobukom. Pola metra je bila visoka jestiva gljiva *Lepiota procera* (*Parasolpilz*). Vrganja je u okolini bilo toliko da smo u tili čas vreću napunili. Nije li bila krasna ludara (*Boletus satanas*) i tzv. Hexenpilz, kojemu neznam ime? Od nekih gljiva s mlječnim sokom mi smo djeca kuhalili »gumu«. U mračnijim kutovima šume, većinom u mahovini, rasle su grive, žute i bijele. Posebna vrsta gljiva bile su jestive bodljikare i ljepljivi *Itypillus impudicus*, koji je privlačio muhe. Na suhim mjestima bi ponekad pogazili gljivu puharu, čije bi se crne spore kao čada rasule.

U jarku u dnu šume bilo je mnogo bujadi. Borova je bilo malo u ovom kraju, a redovito je uz njih rastao vrijesak. Borovicu (*Juniperus*) zvao je narod smrekom. Ona je u isto doba nosila zelene i tamne zrele plodove.

Kao u našoj šumi bilo je rašće i u okolnoj, samo nije bilo zaštićeno. Tu i tamo našla se breza, lijeska i grab, a od gljiva mnogo guba poredane kao police. Sasvim je drukčija bila flora na sjenokošama. Tu su rasle mnoge vrste mirisavih kačuna. Bilo je zvončića, broća, majčine dušice, a uz rub sjenokoša gizdavih zlatana, pustikare i pakujca. Na vlažnijim mjestima cvale su krvare (*Sanguisorbia*) i vrbovke (*Lythrum Salinaria*). Na prisoju brijege dozrijevale su jagode i to dvije vrste. Jedna od njih se teško skidala s čaške ali je bila vanredno mirisava. Posebnu draž su davale sjenokošama trave sa svim onim lelujavim klasovima i metlicama. Uz potok, koji je tekao sjevernije, kao obično nagnule se vrbe, topole i jasika. Tu smo redovito našli po koju strizibubu s kadifenim pjegama i divili se modrim libelama. A u samom potoku, čim digneš pločasti kamen, nadeš raka, uhvatiš ga za samar i baciš na travu, na što se on, siguran za smjer, otisne natraške u potok.

A što da pričam o pticama? Sjeničice su po vas dan skakutale i brbljale u krošnjama. Žune su tesale stabla i čulo se njihovo kucanje. Glasile bi se kliktanjem, a to znači — rekoše nam — da će biti kiše. Jednog drozda ranjenika hranili smo dok nije ozdravio. Palčić je savio kuglasto gnijezdo u udubini na tlima. Noću smo čuli slavu, a danju zebe i onu neprekidnu pjesmu zviždaka. No vrlo često kružio je na nebū jastreb i rekognoscirao teren. Jednom se spustio i do našeg kokošnjaca. Uz potok su šetale pliske, a na plotu od vrljika često se zibala svraka. Lastavica je bilo samo uz seoske kuće do potoka.

Šećući po šumi nalazili smo često vretenaste osovine češera, koje su vjeverice raščupale tražeći sjemenku. Tamne s bijelim grudima, one su se naganjale od grane do grane. Desilo se, da se kraj mene, dok sam mirno sjedila i čitala, našao zec. Pričali su nam seljaci da je zimi sišao i po koji vuk u taj kraj, a lisica je u po bijela dana odnijela našu kokoš.

Za čudo u tom kraju nije bilo zmija. Gubavice, daždevnjake i sljepiće smo često vidali. Carstvo kukaca bilo je ovdje bogato. Konjske muhe, obadi i stršenovi bili su napast goveda. Drage su nam bile strizibube ili kako su ih zvali »cvilidrete«, ali najdraži jelenci golemih čeljusti poput rogova. Oni su nam bili prevozna snaga za malena kola koja bi sagradili od kutije za šibice s točkovima od čepova. Ose drvarice često bi nas prestrašile, jer bi u prvi čas pomislili da su stršenovi. A pod korom starih jela dubli su svoje hodnike

potkornjaci. U plodovima ljeske rasle su pipe. Na našem tavanu bilo je nekoliko papirnatih osinjaka. U šumi, obično na sunčanom mjestu, podigli bi veliki Šumski mravi čunjasti mravinjak od suhih iglica. Čitave procesije bi prolazile svojim stazama, a često se i sukobljavale. U doba rojenja izmilili su u našoj sobi između dasaka poda golemi krilati mravi, ali su srećom doskora nestali. Leptiri i skakavci oživljavali su sjenokoše, u šumi ih nije bilo. Tako je na ovom razmjeru malenom prostoru bujao život, jer mu čovjek nije smetao.

Onda je došao prvi svjetski rat. Šuma nije stradala. Spaljena je starabrvnara našeg jedinog komšije. U našoj kući bila je i vojska i konji. Stvari su raznešene. Onda smo prodali kuću i šumu. Nisam godinama onamo odlazila.

Došao je i drugi rat. I opet su planule kuće. I ona bivša naša je izgorjela. Ali što je tužnije ono sedam dunuma šume, ali i sve šume u tom kraju je nestalo. Kao da je kraj obrijan. Ne možeš ga prepoznati. I ja sam, idući tim krajem skoro zalutala. Nema ni jela, ni borova, ni ptica, ni vjeverica, ni gljiva, ni cyijeća. Sve je golo, pusto i tužno. To je učinio čovjek. Posjekao i prodao. Sadio nije ništa. Ima već mjesta gdje je crnica, koja je plitka bila i držala široko korijenje crnogorice, spuznula i ukazao se kamen. Nastaje polako krš. Dotle kiše i potoci odnose ono malo plodne crljenice u dolinu.

Vladimir Božić, Zagreb

Jama Sniežna u Poljskoj

Vraćajući se kući sa Crvenih vrhova u dolinu Male Lake, u poljskom dijelu Tatra, speleolozi iz Zakopana otkrili su ulaz u nepoznatu pećinu. Zbog velike količine snijega i leda na ulazu prozvali su je »Sniežna«. Oslobodivši ulaz od kamenja započeli su istraživanje. Organizirali su malu ekspediciju i dopri do dubine od 350 m. Budući da nisu došli do dna, slijedeće 1960. godine organizirali su zajedno sa speleolozima iz Varšave dvije ekspedicije. U prvoj je postiguta dubina od 440 m, a u drugoj 620 m. Dno još nije bilo dostignuto. Zato je 1961. Komisija za speleologiju Poljskog turističko-planinarskog društva organizirala najveću do sada speleološku ekspediciju u Poljskoj, kojom su rukovodili S. Zwolinsky i mgr. J. Onyszkiewicz. Sudjelovali su članovi speleoloških jedinica iz cijele Poljske osim iz Krakova, te speleolozi iz Engleske, Francuske, Čehoslovačke, Mađarske i Jugoslavije. Ukupno je u zadnjoj ekspediciji učestvovalo preko 50 ljudi u trajanju od 16. VIII do 15. IX 1961.

Prikupljena je najbolja i najsvrsishodnija oprema, tako da je ekspedicija raspolažala sa: 800 m užeta od »sizala«, 150 m ljestvica (oko 120 m uskih i 30 m širokih), jednim vitlom sa 90 m čeličnog užeta, zatim sa mnoštvom klinova i karabinera, 6 poljskih telefona, 5 km telefonskog kabla, tridesetak običnih radnih odijela, deset nepromočivih vojnih kombinezona, trideset rudarskih kaciga, petnaest akumulatorskih baterija, deset acetilenskih lampi, desetak manjih i većih šatora, četrdeset vreća za spavanje, jednim radio-odašiljačem te mnoštvom sitnog i potrošnog materijala. Ukupno oko 1 tona opreme.

Na poziv Speleološke sekcije Akademskog Turističkog kluba iz Wroclawa priključio sam se ekspediciji u Jamu Sniežnu. Novčanu pomoć primio sam od PD »Željezničar« iz Zagreba i Komisije za Speleologiju PSH. U Poljskoj sam boravio od 1—20. IX 1961.

Lijevo gore: Tabor kod ulaza u jamu Sniežnu

Lijevo dolje: Na dubini od 640 metara

Desno: Vladimir Božić silazi u jamu Sniežnu

Foto: M. Pulina (Poljska)

Glavna baza ekspedicije nalazila se u dolini Male Lake na visini od oko 1200 m jugozapadno od Zakopana. Tu je bilo postavljeno 6 malih i jedan veliki šator u kojima je moglo spavati oko 50 ljudi, kuhinja s provijantom za cijelu ekipu te spremište opreme. Provijant i oprema nalazili su se na sjeniku ovdašnjih pastira, gdje je smješten i telefon baze za vezu s ljudima u jami. U jednom od šatora nalazio se kratkovalni primopredajnik za vezu sa Zakopanima.

Mjesto na kojem se nalazila baza bilo je odlično obzirom na prostor; ravna livada, dovoljno prostora, laka veza sa Zakopanima, ali je bilo nezgodno to što u blizini nije bilo vode (trebalo je ići do vode pola sata) i što se nalazila daleko od otvora pećine. Visinska razlika između baze i otvora iznosila je oko 500 m ili sat i pol hoda. Međutim uprava Nacionalnog tatranskog parka nije dozvolila da se logor postavi bliže otvoru, da ne bi nagrdili i oštetili prirodu, već je odredila livadu na kojoj žive pastiri s ovcama te je čista priroda po njihovom mišljenju samim tim nagrđena.

Otvor pećine nalazi se na zapadnoj padini doline Male Lake na veoma strmom stjenovitom terenu. Teškom mukom tu su postavljena dva najmanja šatora, u kojima su za cijelo vrijeme ekspedicije boravila dva speleologa. Jedan je šator služio za stanovanje, a u drugom su se čuvala rezervna odijela, kacige, lampe, baterije, karbit i hrana. Logor je bio telefonski povezan s bazom.

Glavni kanal pećine pruža se u smjeru sjeverozapada u duljini od oko kilometar i pol, a ima još nekoliko poprečnih hodnika od kojih još neki nisu istraženi.

Prvi susret s jamom je prilično neugodan. Ulaz je veoma strm i iz njega izbija hladan vjetar. Do dubine od 60 m nalazi se snijeg i led. Silazi se stepenicama napravljenim u ledu i držeći se za uže. Temperatura u ovom dijelu jame iznosi $+0,2^{\circ}$ C! Nagib je mjestimično i 60° te u slučaju pada može se zaustaviti jedino ispod snijega na gromadama kamenja na dubini od 60 m. Tu je mala stepenica na kojoj je smješteno malo prenosno vitlo, koje služi za spuštanje niz 70 m duboku vertikalu. Kod vitla i na dnu vertikale postavljeni su telefoni vezani sa bazom, otvorom i bivacima. Od 130 m sa dna vertikale do 280 m (gdje se nalazi prvi bivak) silazi se relativno lako niz hodnik nagnut pod kutem 45° — 60° spuštajući se po užetima ili samo držeći se za njih. Nezgoda je jedino u tome što se nema kuda skloniti u slučaju odrona kamena, pa zato treba veoma oprezno silaziti. Do prvog bivka može grupa od 5—6 ljudi doći za sat i pol vremena. Tu se nalazi u jednoj pukotini, zaravnjenoj kamenjem i blatom na komadu plastike 5 spavačih vreća, kuhalo na špirit, hrana i telefon. Temperatura ovdje iznosi $+2^{\circ}$ C. 10 m niže od prvog bivaka nalazi se potok, koji dolazi sa lijeve strane i teče dalje do samog kraja pećine. Dalje napredovanje je veoma naporno. Umjesto prije relativno prostranog hodnika, sada se mora provlačiti kroz nagnutu usku pukotinu, kroz koju teče potok. Odavde pa do kraja pećine potrebno je oko 6 sati vremena. Potok pravi nekoliko slapova koji čine najveće poteškoće pri silazu. Kako je pukotina uska, mora se penjati po ljestvicama direktno kroz vodopad. Najveći slap ima 40 m; toliko je uzak da se mora penjati bočno; uz to je pun oštih izbočina na koje odijelo stalno zapinje, te ovo mjesto predstavlja najteži dio cijelog puta. Niže tog mjesta postavljen je drugi bivak opremljen sa 5 vreća za spavanje, kuhalom, hranom i telefonom. Na dubini od 640 m, što je ujedno najdublja tačka jame, potok ulazi u sifon promjera oko 2 m nepoznate dubine i prolaz dalje je za sada nemoguć. Bojanjem vode je ustanovljeno da voda iz ovog sifona izlazi 5 km zračne linije dalje i 400 m niže u dolini Košcieliskoj na izvoru Ledeno Ždrijelo. Voda je imala temperaturu $+4^{\circ}$ C.

U pećini nema nikakvih sigastih ukrasa već je sva puna pukotina i odlomljenog kamenja. Suhog mjesta u pećini gotova nema. Sve stijene su vlažne i svagdje kaplje voda, tako da je vlažnost maksimalna.

Osim glavnog kanala istražen je i kanal uzvodno od prvog bivaka do visine 150 m. Tu se nalazi velika dvorana promjera desetak metara a visine oko 50 m. 100 m niže od prvog bivaka s desne strane pritiče još jedan potok i tok ovog potoka istražen je do dužine oko 200 m, a pošto pravi veliki labirint, hodnik nije još detaljno istražen. Ispod prvog vodopada do dubine od oko 320 m nalazi se također hodnik u desno, koji uopće nije ispitana.

Istraživanje pećine Sniežne još nije završeno pa se mogu očekivati nova otkrića. No istraženi kanal do dubine 640 m već je rekord svjetskih razmjera. To je za sada šesti po dubini speleološki objekt u svijetu (1. Gouffre Berger [Francuska] 1128 m, 2. Antro di Corchia [Italija] 805 m, 3. Gouffre de la Pierre Saint Martin [Francuska] 737 m, 4. Caracas Piaggia Bella [Italija] 689 m, 5. Gouffre Pierre [Francuska] 657 m i 6. Jaskinia Sniežna [Poljska] 640 m).

Moje učestvovanje u ovoj ekspediciji nije se odvijalo po predviđenom planu, jer nisam na vrijeme stigao na dogovorenou mjesto. No zahvaljujući tome,

vidio sam i naučio više negoli da sam došao ranije. Trebao sam stići u Zakopane 15. VIII 1961. na početak ekspedicije, ali zbog putnih isprava nisam mogao putovati. Tako sam stigao tamo tek 1. IX 1961. Sa speleolozima učesnicima ekspedicije sastao sam se u planinarskom domu Ornak u dolini Kościeliskoj. Tu sam ostao jedan dan i u pratinji kolega iz Wroclawa posjetio sam turistički uređene pećine Mrožnu i Mylnu u dolini Kościeliskoj. Uz to sam bio na ulazu u najdulju pećinu Poljske, »Zimnu«, dugu 4,5 km. U ovom je planinarskom domu boravila ekipa koja je nadgledavala sve izvore u ovoj dolini. Nekoliko dana prije mog dolaska baćena je boja u potok u pećini Sniežnoj pa se pretostavljalio da će obojena voda izaći na jednom od ovih izvora.

Kako je ekipa u bazi u dolini Male Lake trebala još novog materijala, to je jedan dio ekipe iz doline Kościeliske i ja s njima krenuo u bazu noseći im potreban materijal.

Naime sportski dio ekspedicije bio je gotov. Dosegnuto je dno pećine, osiguran put do dna, postavljeni i opskrbljeni bivaci. Sada je trebala krenuti naučna ekspedicija, a mi smo nosili potrebne instrumente i opremu. Tako sam i ja ušao u sastav te naučne ekspedicije.

U bazi smo se zadržali samo jedan dan i onda krenuli do ulaza u pećinu. Oko 200 m od ulaza podigli smo dva šatora i tu ostali nekoliko dana čekajući da ekipa koja je snabdjevala bivake izađe van. Za to vrijeme svaki dan smo ulazili u pećinu do dubine od 60 m radi meteoroloških mjerena a i radi kondicije. Niti ne znajući u ovih nekoliko dana položio sam neku vrstu prijemnog ispita. Praksa je poljskih speleologa da goste iz inostranstva najprije iskušaju na manjim i lakšim objektima i na temelju toga odluče u kojem će dijelu ekspedicije učestvovati. Bio sam dodijeljen grupi od 4 člana sa zadatkom da ispitamo kanal uzvodno od prvog bivaka, »Suhu kanal« 100 m niže njega, te da pomažemo transport prema van ekipi iz drugog bivaka. Pred ulazom u pećinu dobili smo odlične nepromočive kombinezone, nešto hrane, karbida i baterije. Bio sam jako iznenaden rasvjetom poljskih speleologa. Nitko nije imao karbitnu lampu! Samo obične baterije pričvršćen elastikom na kacigu ili rudarske akumulatorske baterije. Ja sam jedini imao acetilensku lampu i zato sam sâm nosio rezervni karbid. Ubrzo su ostali uvidjeli moju prednost. Njihove baterije su izgorile za 2–3 sata, a akumulatori 7–8 sati, dok sam ja imao cijelo vrijeme odlično svjetlo. U jami me dočekalo i drugo iznenadenje. Pored ljestava nalazilo se uvijek i uže. Poljaci se uvijek niz vertikalnu gdje su potrebne ljestve spuštaju po užetu (bez osiguranja), a po ljestvama samo penju (prvi opet bez osiguranja). Na vertikali od 70 m spuštali smo se pomoću vitla. Čelično uže (3,5 mm debelo) služi za dizanje i spuštanje a obično uže za osiguranje. Nelogičnost ovakvog načina osiguranja ilustrira primjer, da je u ekspediciji 1960. puklo čelično uže, a uže za osiguranje se isteglo 8 m, a toliko se i speleolog nalazio od dna u času kada je uže puklo. Rezultat: slomljene obje noge. Na raznim kosim dijelovima kanala osiguranje se nije primjenjivalo nigdje, iako bi se u slučaju pada mogao zaustaviti tek 50 ili čak 80 m niže.

Boravili smo u prvom bivaku punih 5 dana. Istraživanje uzvodnog kanala uvjerilo me je da su poljski speleolozi doista alpinisti podzemlja. Istraživali smo veliku dvoranu visoku oko 50 m. Po stijenama dvorane popeli smo se u visinu od oko dvadesetak metara po pukotini. Zatim se jedan speleolog penjao do stropa dvorane »osiguran« užetom, ali bez da je zabio i jedan klin. Da je kojim slučajem pao, uže, kojim je bio »osiguran«, ne bi moglo sprječiti nesreću. Budući da smo istražili i uzvodni kanal i »suhu« tok nizvodno od

prvog bivaka očekivao sam da čemo izvršiti odmah i topografsko snimanje. Međutim tada sam saznao još nešto. U Poljskoj se svaka ekspedicija dijeli na dva dijela: sportski i naučni dio. U sportskom sudjeluju samo speleolozi-sportaši (mahom odlični alpinisti) i glavni im je zadatak osiguranje puteva i bivaka. Naučni vode zainteresirani stručnjaci: geografi, geolozi, hidrolozi, koji snimaju pećinu i uzimaju za njih važne podatke.

Zadnji dan boravka otišli smo u susret naučnoj ekipi koja se je vraćala sa drugog bivaka, da pomognemo transport materijala prema van. Bilo je tu 6 velikih vreća u kojima su se nalazile vreće za spavanje, kuhala, suđe, naučni instrumenti, ljestvice. Običaj je kod poljskih speleologa da sva užeta koja su se upotrebljavala u jednoj velikoj ekspediciji bace, tj. ostave u pećini. Zbog toga nismo imali muke još i sa užetima.

Transport je bio najteži dio cijele ekspedicije. Bilo je ukupno 8 ljudi, a vreća oko 12 (iz prvog bivaka također 6 vreća). Najteže je bilo po potoku u vodi do koljena u kosoj pukotini, gdje je mjestimično trebalo ispustiti dah iz pluća da bi se moglo provući i još vući teške vreće. Problem svoje vrste bio je i u kosom kanalu pred velikom vertikalnom, gdje se trebalo penjati gimnastičkom tehnikom preko 150 m sa tridesetak kilograma tereta na leđima.

Na izlazu iz pećine čekala je filmska kamera, koja je snimala završetak velike ekspedicije.

Punih tjedan dana trajalo je sušenje i spremanje opreme, pakovanje i odlazak kućama. Budući da sam i kod toga aktivno sudjelovao, imao sam priliku vidjeti kako su pojedini rekviziti izdržali teške uvjete rada u pećini.

Budući da smo mnogo razgovarali i o organizaciji speleologije u Poljskoj saznao sam i zašto su po mojem mišljenju Poljaci sporiji ili manje efikasni od naših speleologa. U Poljskoj ima malo speleoloških objekata, a speleologa mnogo. Zato se organiziraju ekspedicije tako, da svi budu zadovoljni, makar to stajalo malo više i trajalo dulje vremena. Takav sistem ima i prednosti, jer se obično tada sklapaju nova poznanstva i razmjenjuju iskustva sa speleolozima iz zemlje i inostranstva. I na kraju još jedan interesantan podatak: da pohod u bilo koji speleološki objekt ima pravo organizirati samo speleolog, nosilac naslova »instruktor«. Taj naslov se stiče tek nakon nekoliko godina staža, te sticanjem nekih određenih znanja u organizaciji ekspedicije, penjanjem 5-og stepena alpinističke skale teškoća, ronjenjem u sifonima s aparativima za disanje, te odličnom poznavanjem korištenja cjelokupne speleološke opreme.

Silazeći niz dolinu Male Lake razmišljao sam o svim novostima koje mi je pružilo upoznavanje s poljskim speleolozima i njihovim radom. Vraćao sam se s mnogo iskustva, oduševljen ljepotom pejzaža poljskih planina i gostoljubivošću drugova-speleologa. Ovakvim međusobnim kontaktom i upoznavanjem pri samim istraživanjima pruža nam se još veća mogućnost za svestrano upoznavanje speleoloških zanimljivosti, saznanja i dostignuća širom svijeta. Zbog toga mi je želja da moj posjet speleolozima Poljske postane stalna praksa, poticaj za novi način uzajamnog speleološkog usavršavanja.

KLEKOVAČA

(1961 m)

Svojim položajem, unutar zapadno-bosanske visoravni, Klekovača se stepenasto izdiže iz zaravni srednje aps. visine od 800 m, koju na zapadu omeđuje Unac, na sjeveru Petrovačko i Bravsko polje, na jugu Drvarska zavala, dok se prema istoku ova zaravan nastavlja preko Mliništa sve do Vitoroga.

Masiv Klekovače pokazuje svoje uže i šire granice. U širem smislu Klekovaču izdvajaju od susjednih planina okolna reljefna uleknuća. To su na zapadu previja Oštrelja i odsjek Podova, na sjeveru zavala Crvljivica, na jugu Matarić uvala, Marčetina uvala i Velika uvala, dok se istočna meda neprimjetno gubi u šumskom predjelu Potoka. Iz ovako omeđenog područja izdiže se postepeno glavni planinski greben. Najviši dijelovi Klekovače proumatrani iz okolnih visoravnih prikazuju se poput glomaznog kamenitog bedema, što se uzdigao iz nepreglednih šumskih površina. Po klekovini, koja u znatnoj mjeri pokriva najviše dijelove, dobila je Klekovača i svoje ime. Raniji naziv Crvljivica nosio je u sebi reljefnu oznaku kraja. Boginjavi krški reljef pričinja se iz daljine kao crvima izjeden.

Reljef Klekovače pokazuje sve karakteristike dinarskog krša. U sastavu stijena učestvuju moćne naslage rudistnih vapnenaca i dolomita kredne starosti. Slojevi su većinom horizontalni i dobro uočljivi.

U plastiči kraja ističu se stepenasto položene visoravni, iz čijeg se najvišeg nivoa izdiže glavni greben. Za prvu stepenicu karakterističan je nivo Podova, Pasjaka i Crvljivice, aps. visine oko 800 m. Druga se stepenica ističe u visoravnima Otaševca, Ždralice i Crnim Potocima, aps. visine 1100 m. Sa ove se stepenice izdiže najviši greben. On započinje na SZ kamenitim vrhom Oštrelj (1389 m), te se veže na šumoviti Lom (1532), a ovaj se dijeli u više usporednih kosa. Iz Lomskih kosa, dalje prema JI, izdiže se iz šumskog pojasa visok stjenovit greben dug kojih 6, a širok do 2 kilometra. Ovaj prostorno mali kompleks, reljefno je najinteresantniji dio planine. On se sastoji iz svedenog, kamenitog vrha Velike Klekovače (1961 m) i oštrog stjenovitog grebena, koji se na JI završava eksponiranim vrhom Male Klekovače (1761 m). Za ovaj dio planine karakteristični su omašni kameniti blokovi, koji izgrađuju čitave bedeme i zanimljivo oblikovane kukove. Naročito su zanimljivi oblici, što tvore glavicu označenu u karti 1 : 75.000 kotom 1782 m.

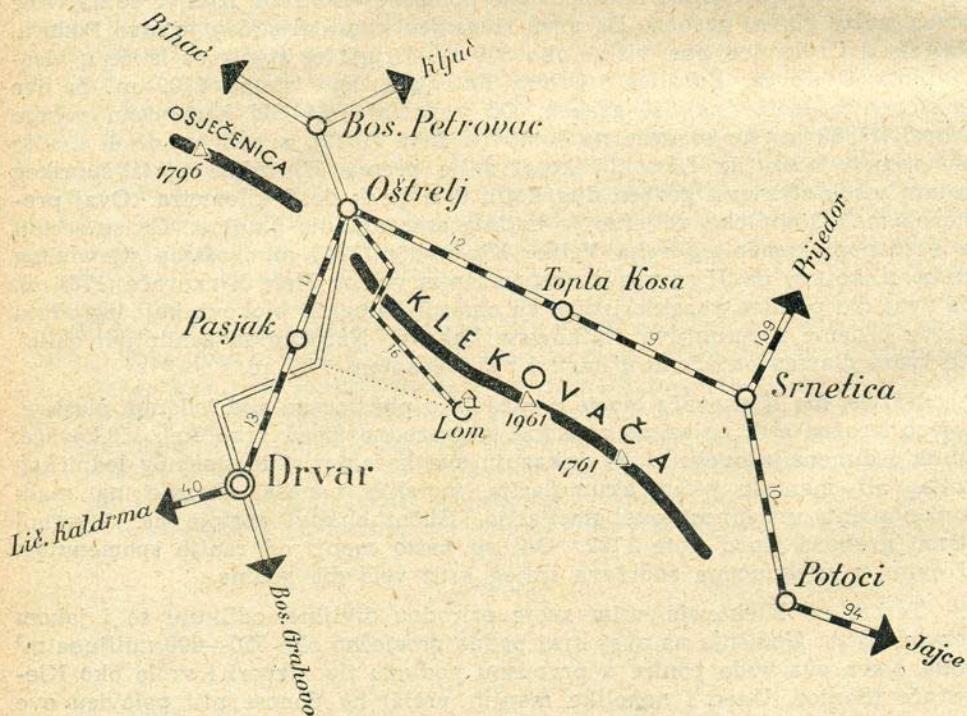
Najviši dio Klekovače bio je u razdoblju pleistocena pod ledenim plaštem. Lijepo izražen cirk nalazimo zapadno, neposredno ispod vrha Vel. Klekovače. Oblik i dimenzije ovoga cirka pokazuju sve karakteristike tipičnog ledničkog kotla, ali manjak većih akumulacija morskih nanosa ukazuje na malu funkcionalnu vrijednost ove glacijacije. Slični cirkovi postoje na sjevernoj strani grebena ispod kote 1782. Oni su nešto manji od ranije spomenutog. U ovim se uleknućima zadržava snijeg kroz veći dio godine.

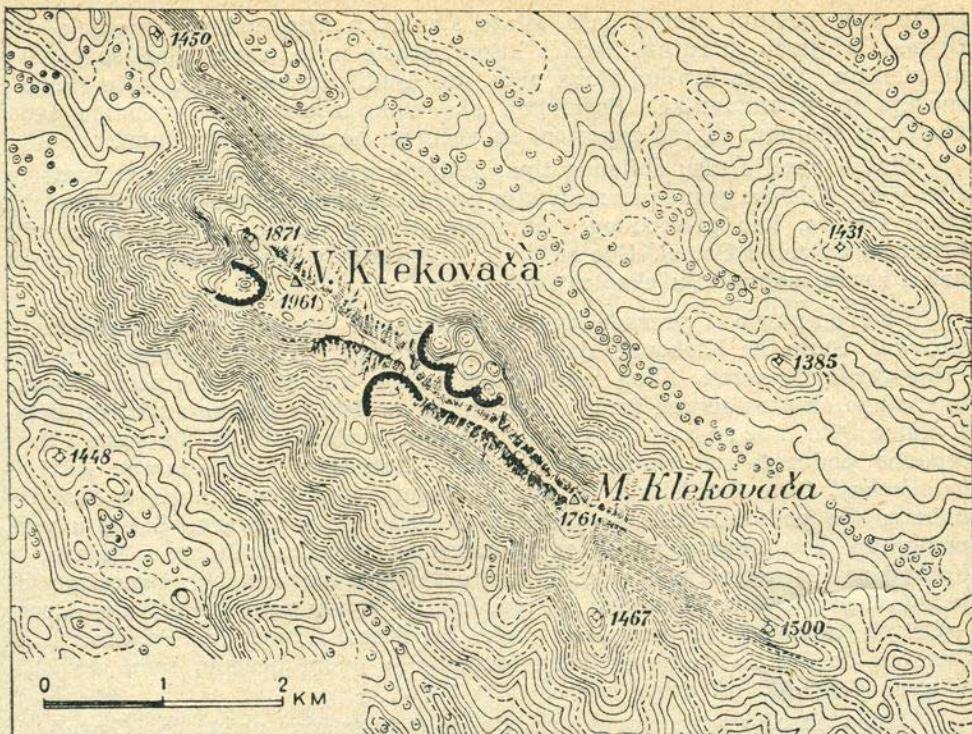
Tereni na Klekovači, osim svoje prirodne divljine, odlikuju se i jakom bezvodnošću. Godišnje na ovaj kraj padne prosječno oko 550—600 milijuna m³ vode, i sva ova voda ponire u propusnu podlogu tla. Izvori i vrela oko Klekovače (Sanica, Unac i nekoliko manjih vrela) ne donose niti polovicu ove

vodene mase. Kuda otjeće ostatak podzemnih voda još se ne zna dovoljno pouzdano. Velika poroznost stijena ovoga kraja glavni je razlog što Klekovača nije izrazito razvode između crnomorskog i jadranskog slijeva.

Klimatske karakteristike pokazuju sve značajke planinskog kraja. Prema susjednoj Dinari, srednja godišnja temperatura ovog područja je niža za 5 do 6° C. Ovako znatne razlike treba pripisati u prvom redu udaljenosti od morskih utjecaja, a zatim vjetrovima. Južni i jugoistočni vjetrovi na Klekovači znatno su rjeđi i slabiji od onih, koji pušu sa sjevera i sjeveroistoka. Zato ovdje preko zime pušu ledeni sjevernjaci, koji zimu čine još hladnjom. Ljeta su preko dana topla, ali noći su vrlo studene. U kasno proljeće i za čitavog ljeta česte su dnevne oluje i pljuskovi s grmljavom. Najstalnije je vrijeme u kolovozu.

Biljni pokrov upravo je bujan. Šuma je osnovni vegetacijski oblik i čini glavninu cijelokupnog biljnog pokrova. Glavni elementi šume su bukva, jela i smreka (nazivane još i omorika). Miješane šume dolaze na istočnim i sjeveroistočnim pristrancima, dok je zapadna i jugozapadna strana djelomično ogoljena. Ovakav raspored uzrokovan je djelovanjem sjevernih i sjeveroistočnih vjetrova, koji prilikom spuštanja niz planinu povećavaju udarnu snagu i priječe rast u više vegetacije. U vertikalnom smislu šuma se dijeli u lijepo izražene pojaseve. Najniži dijelovi planine (oko 800 m) pokriveni su makljenom, grabom, drijenom, lijeskom i tisovinom. Iznad ovog pojasa raste bukva i crni bor. Dalje, s visinom slijede jela, smreka, munika i konačno klekovina.

Najviši dio Klekovače sa označenim ledenjačkim cirkovima

Osim šuma na Klekovači je razvijena vegetacija planinskih livada, pašnjaka, kamenjara i krševa, a na stijenama se javlja i vegetacija stijena. Florni elementi ove regije pokazuju alpske karakteristike. Ovdje uspijevaju *Gentiana Clusi*, *Gentiana lutea ssp. symphyandra*, *Rhododendron hirsutum*, *Viola saxatilis* i runolist, *Leontopodium alpinum* Cass. var. *krasense* Derg., koji je ovdje prvi našao Fiala.

Šume Klekovače jedinstvene su po svojim velikim stablima, divljem, gotovo prašumskom izgledu. U njima obitavaju i brojni predstavnici životinjskog svijeta. Od zvjeradi ima medvjeda, vukova, lisica i kuna; česta je divlja mačka i divlja svinja. Od divljači ima srna, zečeva i divljih koza. Među pticama najčešća je jarebica kamenarka. Ptice grabljivice zastupane su orlovima, jastrebovima, lješinarima, ušarama, jejama, sovama i drugima. Među zmijama uz poskokova javlja se karakteristična ljutica šargan i crna riđovka (*Vipera berus*).

Naselja i stočarski stanovi dopiru na planini do aps. visine 1200 m. Iznad ove visine nema sezonskih stanova. Visoravan Otaševca na JZ strani Klekovače nastavaju Trikići, Miljevići, Petkovići, Trninići, Rokvići i Maksići. Većina njih preko zime žive u Drvarskoj zavali ili na nižim Podovima. Izgon stoke na planinu vrši se u dva navrata. U proljeće, čim zazeleni prva trava, izlaze stočari prvi put u planinu. Kada stoka ispase travne visove i zbog

ljetne suše nastupi prekid paše, silaze stanari u niže, vlažnije predjele oko Unca. Pod jesen, u rujnu, kada s kišom izraste nova trava, izlazi se ponovo na planinu. Tu, za kratko, stoka passe, dok ljudi užurbano kose, suše sijeno i snašaju ga u zimovnike. Poslovima oko stoke zanimaju se većinom žene. Muškarci sposobni za rad zaposleni su većinom na radovima u šumi.

Stalna naselja nisu zbijenog tipa. Zbijena gazdinstva susreću se samo uz živu vodu. Glavne grane privredivanja jesu stočarstvo i drvno-šumarski radovi. Osim Drvara, kao privrednog i administrativnog centra, važnija su naselja Srnetica, Oštrelj i Potoci. Sve su to relativno mleta naselja, koja svoj postanak i razvoj zahvaljuju eksploataciji šume.

Šumarshtvo i prerada drveta baziraju se na visokoj kvaliteti drvne sirovine. Šume na Klekovači daju stabla prvakasne kvalitete, napose za tehničko-građevne svrhe. Zbog toga se ovdje rano, već od 1893. otpočelo veoma intenzivno eksploatacijom šume i izvozom drva. Istje je godine austrijski industrijalac Otto Steinbeis zakupio od bosanske vlade 136.807 ha šume i time osnovao poduzeće za iskorištavanje šume *Bosnische Forstindustrie Aktiengesellschaft Otto Steinbeis a. d.*, koje je kasnije promjenilo naziv u *Šumsko-industrijsko poduzeće a. d.* — SIPAD, sa sjedištem u Drvaru. S tim u vezi, podignuta je u Drvaru pilana sa 16 jarmova, tvornica celuloze i bačava, te uređaji za impregnaciju drveta. U svrhu što jače eksploatacije šume izgradio je Steinbeis vlastitu željezničku prugu, koja je isprva povezivala Knin—Drvar—Oštrelj, a kasnije je produžena preko Srnetice i Grmeča do Prijedora i od Srnetice do Jajca. Prema statistici izvezeno je ovom prugom samo do 1921. ukupno 7,837.480 m³ drvne mase.

Danas eksploataciju šume vrši *Drvno-industrijsko poduzeće »Grmeč«* iz Drvara, koje se razvija u veliki drvno-industrijski kombinat. U svrhu što lakše eksploatacije i prevoza drveta, izgrađene su na planini řadne manipulacije i pomoćne pruge. U Klekovaču polazi željeznički odvojak od željezničke stanice Oštrelj i preko Loma izlazi u dužini od 16 km pod samu Klekovaču. Ovdje je izgrađena oveća šumska kolonija, gdje radnici tovare balvane i ogrijevno drvo u vagone, kojima se odvozi za Oštrelj i Drvar. Prije rata postojala je slična šumska pruga duž Marčetine uvale vezana na željezničku stanicu Potoci. Od ove pruge danas je vidljiva samo zapuštena trasa.

Tko želi da obide Klekovaču najbolje je da za ishodište izabere Drvar, Oštrelj ili Srneticu (vidi skicu).

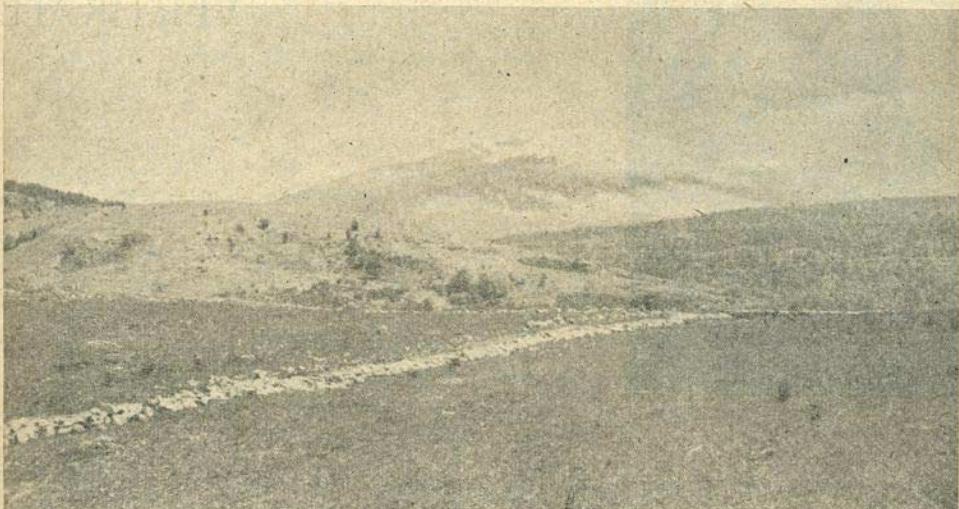
Iz Drvara izlazi na Podove kameniti put, koji se do Pasjaka veže na cestu, a zatim je ponovo napušta i u nekoliko zavoja izlazi na Otaševac. S ove visoravni otvara se najljepši pogled na najviši greben Klekovače (vidi sliku). Put preko Otaševca vodi mimo Trikića do stana Stevana Maksića, zatim zavija u šumu, te dovodi za sat hoda na šumsku manipulaciju Lom. Ovdje se može za nuždu u barakama noćiti, dobiti vode i jednostavne hrane.

Iz Oštrelja je najbolje da pođu oni, koji ne vole da mnogo pješače. Takvima se pruža mogućnost, da se na Lom izvezu šumskom željeznicom, koja svakodnevno iz Oštrelja polazi u planinu po drvo.

Iz Srnetice je najbliži pristup od željezničkog stajališta Topla Kosa. Odavle preko Jasikovca i Crnih Potoka do vrha Klekovače nema više od 3 sata uspona. Međutim, ovaj uspon i pored blizine nije za preporučiti; neobično je strm, sav obrastao u šumu, pun dubokih ponikava i izvala, kroz koje si valja birati put.

Najljepši je pristup s južne strane od radilišta Loma. Odavle se za Klekovaču produžuje kojih 1 km do kraja željezničkog kolosijeka, a zatim se prelazi na samu južnu padinu Klekovače. Čistinama se odavle postepeno uzdižemo k vrhu i prolazimo tek neznatan pojas šume. Od Loma do vrha ima 2 do 3 sata uspona. S vrha pruža se vrlo dalek i lijep razgled. Ustrajniji neka ne propuste priliku da produže grebenom prema JI, do Male Klekovače, odakle je najbliži silaz na željezničku stanicu Potoci.

Do sada sam bio četiri puta na Klekovači, a sigurno će još ići. Bio sam na njoj po kiši, na snijegu, u magli i na suncu. Uvijek mi se pričinjala lijepa i privlačna. Tko umije da uživa u veličanstvu gorske prirode, da promatra prirodu krša, tko traži da slika predjele divljine, taj neka ne požali truda, neka se potrudi do Klekovače, imat će što da vidi.

Klekovača pod snijegom — pogled s juga od visoravni Otaševac

Stanislav Gilić, Rijeka

IZVAN VERTIKALE

*Cima Picolla di Lavaredo
(Smjer Comici-Mazzorana)*

Još jedan zahvat pa će biti na samome bridu. Uže, koje na duljini od petnaestak metara prolazi samo kroz jednu sponku, Malac ravnomjerno popušta. Govorim mu više iz navike nego iz stvarne potrebe:

— Pazi i popuštaj lagano, lagano... Ta ovdje se i ne može biti oprezniji nego što zapravo jesmo.

On je tamo negdje u magli. Samo nas ovo uže povezuje u jednoj zajedničkoj želji. Osjećam da se svaki mišić, svaki živac posebno i zajednički trude da nas održe na stijeni. U ruci mi ostaju hvatišta; nemam ih gdje položiti pa ih ispuštam da slobodno padaju ravno dolje na snježanik.

Sad imam tri sigurne tačke, iako se sa rukama ne držim, već se samo sa prvim člancima prstiju privlačim o obje stijenke brida. Ipak još nisam potpuno na bridu. Pružam slobodnu lijevu nogu, oslonim je na sumnjivi nogo-

Prošlog ljeta (14—31. VII 1961.) boravili su Kambić Boris, Kulić Boris, Ribarović Davor i Gilić Stanislav u istočnim Dolomitima. Penjačke uspone vršili su u skupini Tre Cime di Lavaredo. Djelomično pokriće njihovih putnih troškova osiguralo im je njihovo matično Planinarsko društvo »Mosor« — Split.

stup. Drugog nema, pa nema ni biranja. Postepeno premještam težinu ne ispuštajući ostale oprimke. Baš kad je opterećenje za nogostup postalo kritično, on se odlomio, a moje se tijelo zanjihalo u praznini...

Dana 5. VIII 1925. Emilio Comici izvršio je svoj prvi prvenstveni uspon, a 28—29. VIII 1940. posljednji. U razmaku od tih petnaest godina izveo je lijepi broj od 83 prvenstvenih uspona i njima za sva vremena ucrtao svoje ime u povijest alpinizma. Neki od tih smjerova znače nagovještaj modernom ekstremitetu. Comici se je odlučio za SZ brid Cima Piccole di Lavaredo nakon što je svoju tehniku bio do kraja usavršio. Ovo mu je bio 66-ti prvenstveni uspon. Smjerovi sa kojima se je proslavio, kao što su »Direttissima italiana« u Civetti, zatim Sjeverna stijena Cima Grande di Lavaredo i drugi, već su bili daleko iza njega. Dugo je vremena želio izvršiti jedan uspon koji će u čim kraćoj i direktnijoj liniji voditi od dna stijene pa do samog vrha. To je i našao u SZ bridu Piccole. Da bi ostvario takav nadasve smjeli pothvat morao je upotrebiti najrafiniraniju tehniku užeta, s time, da je mnoge krajnje teške dijelove ovog neuporedivog zračnog brida, riješio slobodnim penjanjem. Sa Pierom Mazzorana i Umbertom Pacifico ispenjao je prvu trećinu stijene 7—8. VIII 1936, a 17—18. VIII 1936. sa Pierom Mazzorana ostale dvije trećine.

... pričini mi se kao da padam, ali se nogu instinktivno savije u koljenu i stopalo pronađe uporište na istom onom mjestu gdje se ranije nalazilo. Na mjestu otkrhnutog ispuštenja sada je vršak cipele stajao u malom udubljenju. Prenio sam svu težinu u nj. Izdržalo je! Odmah nastavljam gore po bridu. Toliko me zaokupio taj prijelaz da tek sad primjećujem kako pada snijeg i solika i kako mi zasljepljuju oči. Više po intuiciji nego pogledom nalažim uporišta.

Osjećam se u toj magli i pahuljicama snijega kao nešto nestvarno. Pitam se odakle mi ta energija i što je to što me održava nad dubinom na tom pre-vjesnom bridu čije se stijene lijevo i desno gube u glatkim prevjesnim pločama? Ovdje ima tri četvrtine zraka a samo jedna četvrtina stijene, a i ta pruža minimum mogućnosti. U prostranim stijenama penjača »tješi« njena širina i uvijek mu daje nade da će lijevo ili desno pronaći nešto lakše. Ovdje toga nema jer se ovaj brid nameće tako oštro i eksponirano da o nekom većem zaobilazeњu nema ni govora. Sva mi ta saznanja strelimice prolaze kroz svijest svakog trenutka kad posumnjam u dalje napredovanje. Svaki centimetar visine znači novi uspjeh.

Tražim ne bi li negdje našao pukotinu za klin i ponovo moram naprijed jer je ne nalazim. Svladavam sve slobodnim penjanjem, a kad se ukazala prva pukotina, u njoj je već bio klin. Star je i zardao — njega je još vjerojatno Comici ostavio. Malo je bilo ponavljanja ovog smjera, a i oni rijetki koji su ga penjali nisu imali vremena za kovanje. Upnem se u taj klin i nastavljam dalje ali me strop iznad njega brzo vraća. Pokušavam ponovno, ali bez uspjeha. Zatvaram očne kapke jer me solika nemilosrdno udara po zjenicama a prsti osjećaju stijenu hladnu kao led. Ovo neće ići bez stremena. Konačno mi uspije zabiti klin, upnem u njega stremen i malo odahnem.

Malac me po prvi put požuruje — očito da mu hladnoća postaje nesnosljiva. Ali ja preko stropa još nisam prošao. Trebalо bi stremen pomaknuti

malo naviše. No gdje zabiti još taj jedan klin? Jedna ljeska desno čini sa bridom pukotinu. Opipam je ali je odmah i napuštam jer se ljulja u čitavom bloku. Znači nema ništa od zabijanja. Ipak, zašto je Cassin izmislio svemo-
guće oblike »specijalaca«? Pod samim stropom je rupica promjera jednog centi-
metra. Odabirem kratak a širok klin. Ne ulazi u rupicu i to je dobro. Nabijem
ga čekićem do ušice. Iznad i ispod njega praznina, ali ga drže bočne stijenke
rupice i ušica koja se prislonila na stijenu. Upnem u njega drugi stremen,
opteretim ga najprije rukom, a zatim i stopalom, pritišćući uvijek prema
stijeni. Izdržao je! Vodeći računa da nijednog trenutka ne odvojam stremen
od stijene, jer bi to sigurno izvuklo klin, koraknem na drugu prečku. Visoko
iznad stropa osjetim pod prstima dobro hvatište.

— Puštaj, Malac! — vičem iz svec grla.

— Puštam, ali ruka mi skoro ne osjeća užeta... i završi sa jednim
sočnim dalmatinskim dodatkom.

Ako sam se do sada održavao pipanjem i nježnošću, sada moram upotri-
jebiti maksimum snage i to čim prije, dok nisam obnevadio od solike. Veliki
raskorak sa lijevom nogom gore, oslobodim se stremena i eto me iznad stropa.

— Još samo par metara! — viče Malac.

— Bit će dosta — prošapćem ja, a on će opet:

— Jesi li čuo?

— Jesam, jesam, samo ti popusti tih par metara.

Nekoliko zahvata i eto me na polici. I ovo se zove osiguravalište?! U drugom nekom smjeru odmaglio bih odavde čim prije, ali ovdje je ono relativno idealno. Nije važno što sve visi prema dolje, glavno je da se sa dva stopala može stajati. To doduše ne bi bilo moguće bez dobrog klina koji me drži, da ne odletim u prazninu.

— Malac, penji!

Njemu kao drugome ovo zbilja mora izgledati teško. Upinjem svu snagu
da ga pri vađenju klinova držim na užetu.

Snjeg je prestao lepršati i magle se djelomično kidaju otvarajući mi pogled
dolje na snježanik. Ono što vidim od stijene, to je rub police. Čitav se svijet
izgubio. Sve što oko može obuhvatiti samo je sićušni njegov dio. A to malo
što se vidi, koncentrat je postojanja i nepostojanja, saznanja i neshvatljivosti.
Kao da smo krajeve luka, na kojemu se odvija naš svakodnevni život, spojili
jednom neobičnom tetivom. Ono što mi sada radimo, vrhunac je manifestacije
života, dapače, želja za njegovim višim oblikom. Pitanje je samo zar se to
mora odigravati baš na tako labilnoj granici čija druga strana znači potpunu
inverziju prve? Zar ona ne bi mogla biti probijena jednim jednim pogrešnim
pokretom penjača? Vrijedi li taj »viši oblik« doživljavati na vratima koja
možda vode u uništenje? Vrijedi, mi to slobodno tvrdimo iako zato nemamo
dokaza, jer osjećamo iz dubine naše svijesti pa do vrška prstiju da na tim
našim vratima ne može nikada stajati onaj sudbonosni Danteov stih. Mi korak
preko toga praga osjećamo kao živu stvarnost oko koje se trudimo da je ne
izvršimo, ali koja nas možda i draška da je dodirujemo. Ne uvijek, samo
ponekad... Mi se trudimo da naš duh i naše tijelo dovedemo do takvog
sklada sposobnosti i užitka koji ne malakše, da uvijek budu jači od malo-
dušnosti. Mi se nadamo i ne napuštamo tu nadu jer se to protivi našoj naravi.

Užad, iako najljonska, mokra je i neugodna. Dolje, dok sam penjao, nisam
osjetio ni trunka zamora, a sad osjećam kako umor ulazi u mišiće ruku. To

me brine, jer tko bi u ovoj magli znao koliko još imamo do vrha? Kroz odškri-
nutu zavjesu magle pogled mi još uvijek leži na onoj krpi snijega. Svakog
trenutka mogli bi biti na njemu i kad bi se to dogodilo išlo bi takvom brzinom
da nam ne bi ni stiglo do svijesti. Možda se je to već i dogodilo, a ovo što se
meni pričinja da osiguravam Malca i da osjećam bolove u rukama, nije li to
još samo neka tvrdoglava inercija kojom se život za neko vrijeme nastavlja
i preko »one granice«? Mi smo već dolje, možda, iako ne osjećamo pred tim
nikakvog straha. Ali što se zakona mehanike tiče naš strah? Ima li ga ili nema,
najstvarnije bi bilo da smo već dolje. Smiješno. — Požuri Malac!

Iza ruba police pomoli se njegova glava:

— Ovo je... ovo je... — ne nalazi riječi da izrazi svoje osjećanje. Da li
divljenje, ushićenje ili neka druga, do danas nepoznata osjećanja, kojima još
nije našao mjesto u svojoj nutrini? On je pred par dana penjao »Spigolo
gialo«, pa mi se pitanje nametnulo samo od sebe: — Gdje je bilo teže, u
»Gialu« ili ovdje?

On samo odmahne glavom, kao da ne vrijedi o tome ni govoriti, nego o
sasme nečem drugome:

— Onaj klin sa stremenom ... izvukao sam ga sa dva prsta...

Sad kad je on tu pored mene ne gledam više na onu bijelu krpnu ispod nas.
Treba ići dalje. Kako sam skinuo uže sa ramena i dodao ga Malcu, tako sam
osjetio olakšanje u rukama. Nastavljamo i kao da nas nešto treće odozdo pri-
država, održavamo naša tijela u prostoru izvan vertikale. Jedna duljina užeta za
drugom teče polako, ravnomjerno ali stalno ... sve bliže vrhu.

Pitanja za diskusiju

Janko Duić, Travnik

Orijentaciona takmičenja

U našoj planinarskoj štampi pojavili su se u zadnje vrijeme napisni o suštini i
značaju planinarstva i njegovom mjestu među ostalim fizičkim aktivnostima. Nemam
namjeru upuštati se ovdje u ta razmatranja, nego bih se samo pokušao osvrnuti na
jedan vid planinarske aktivnosti, koji čeka da dobije svoje pravo mjesto u našoj
planinarskoj organizaciji, a zatim i među ostalim fizičkim aktivnostima.

Ne bih se složio s onima koji u orijentacionim takmičenjima vide samo pokušaj
unošenja elemenata natjecanja u planinarstvo i povećavanje njegove dinamičnosti.
Po drugima opet, orijentaciona takmičenja služe kao sredstvo da se kod omladine
stvori navika odlaganja u prirodu. I jedne i druge treba ispraviti i dopuniti.
Orijentaciona takmičenja imaju svoje mjesto u općim ciljevima i zadacima plani-
narske organizacije u našoj zemlji i to im mjesto treba priznati.

— Zar orijentaciona takmičenja nisu izvanredna forma rada za razvijanje i
jačanje izdržljivosti, spremnosti i okretnosti naših mladih članova?

— Zar odustajanje od takmičenja, da bi se pružila pomoć ekipi u nevolji, nije
znak iskrenog drugarstva u pravoj sportskoj borbi.

— Zar se kroz orijentaciona takmičenja ne može savršeno izgraditi i upotpuniti
lik našeg planinara dajući mu u zadatku pitanja iz prve pomoći, orijentacije, histo-
rijata planinarstva, poznavanja naših planina itd.?

— Zar orientaciona takmičenja nisu vrlo pogodan način okupljanja i međusobnog upoznavanja planinara kako u okviru sreza ili republike tako i iz cijele zemlje?

— Zar u krajnjoj liniji sve to ne sačinjava ljubav prema domovini i jačanje obrambene moći naše zemlje?

Izleti, pohodi u planine i sletovi ne mogu mnogo pridonijeti ostvarenju svih ovih zadataka i ciljeva. Za ostvarenje nekih od njih pogodne su, uz alpinizam, upravo orientaciona takmičenja i zato ih ne smijemo zapuštati, jer time izbjegavamo izvršenje naših društvenih zadataka. Zbog svega toga orientaciona takmičenja trebala bi postati sastavni dio rada svakog našeg društva.

Nažalost, u većini naših društava nema ljudi koji bi bili u stanju organizirati jedno orientaciono takmičenje. Čitajući u planinarskoj i dnevnoj štampi o orientacionim takmičenjima, koja se negdje redovito održavaju, mnogi pokušavaju i sami nešto napraviti i pri tome bude svega i svačega. Izuzetak od toga ne čine ni neka tradicionalna orientaciona takmičenja saveznog ranga. Desi se tako da i one rijetke prilike, gdje se okupe planinari iz nekoliko naših republika, budu pokvarene prepirkama o pobjedniku. Poznata nam je svima srdačnost i drugarstvo na planinarskim sletovima i tečajevima gdje se okupe planinari iz cijele zemlje. Na orientacionim takmičenjima, međutim, atmosfera je ponekad sasvim drukčija. Ne slažem se s onima koji u tome vide klubštvo i lokalizam. Radi se tu o nemoći i neznanju organizatora da predviđa slučajevе koji bi mogli biti sporni i da ih pravilnom organizacijom otkloni.

Zbog različitih shvaćanja o cilju i svrsi orientacionih takmičenja postoje i različiti načini organiziranja, tj. različiti tipovi orientacionih takmičenja. Orientaciono takmičenje je prije svega natjecanje, a ne dugo i naporno hodanje po planini. Samo njegovo ime govori jasno da se tu radi o natjecanju. Osnovna karakteristika svakog natjecanja je, kao što znamo, prisustvo protivnika i elementi koji omogućavaju mjerjenja postignutih rezultata i klasifikaciju takmičara po završenom takmičenju. Nažalost, naša društva nemaju nikakvih uputstava za izvođenje i organizaciju orientacionih takmičenja. Ne smatram se dovoljno stručnim, a niti nadležnim da rješavam ovo pitanje. Čitav ovaj problem trebalo bi u principu razmatrati posebnu komisiju Planinarskog saveza Jugoslavije. Poslije toga trebalo bi organizirati tečajevе za organizatore orientacionih takmičenja. Mislim da je suvišno govoriti o koristi koju bi imali od jednog takvog posla.

Iznijet ću ovdje samo neka moja zapažnja o načinu organiziranja orientacionih takmičenja u Hrvatskoj, gdje su ona našla svoje mjesto u planinarskoj organizaciji. Neka od tradicionalnih orientacionih takmičenja kao što su republički orientacioni marš, Memorijal »Janka Mišića«, Velebitaški marš ili Trofej Platak, postala su već toliko popularna da na njima ponekad učestvuje i do šezdeset ekipa iz cijele republike. Taj uspjeh ima se zahvaliti, na prvom mjestu, dobroj organizaciji. Tokom godina i kroz čitav niz natjecanja usavršavao se sistem organizacije i danas su već zaboravljene početničke pogreške prilikom proglašenja pobjednika. Sistem određivanja poretka takmičara zasnovan je na tipično sportskim principima. Svaki takmičar tačno zna što mu omogućava bolji poredak. Poredak se bazira na dodjeljivanju kaznenih bodova. Propozicije tačno predviđaju u kojim slučajevima ekipa dobiva kaznene bodove i takmičari su s tim unapred upoznati. Čitavo natjecanje ne traje obično više od četiri sata. Postoje međutim i orientacioni marševi koji su i dvodnevni. Staza orientacionog takmičenja obično je kružna a može biti i pravolinijska. Kod kružne staze start i cilj nalaze se na istom mjestu i ona je mnogo pogodnija. Broj kontrolnih tačaka (KT) zavisi od terena i njihov broj ne prelazi šest. Mjesec dana prije takmičenja organizator šalje društвima i sportskim organizacijama propozicije takmičenja. Propozicije obavezno sadrže: mjesto i vrijeme održavanja takmičenja, rok prijave, upute o dolasku, povratku, smještaju i prehrani takmičara, način bodovanja, posebni zadaci i sve ono što će pridonijeti pravilnom održavanju takmičenja. Propozicijama se prilaže i prijavnica koju društvo popunjava i vraća organizatoru. Ekipi se obično sastoje od tri takmičara od kojih je jedan voda. Svaka ekipa ima svoje ime. Za organizaciju takmičenja određuje se takmičarska komisija. Takmičarska komisija postavlja stazu, određuje i razmješta kontrolore, rješava žalbe i brine se o cjelokupnom takmičenju. Redoslijed ekipa na startu određuje se ždrijebom, na osnovu prijava i u prisustvu voda ekipa. Na startu ekipa dobija zadatak, kartu i kompas. Start i cilj treba obavezno ucrtati na karti. Ekipi startaju u vremenskom razmaku koji određuje takmičarska komisija.

na osnovu broja ekipa, a koji može biti najmanje tri minute. Ekipa se mora kretati u zatvorenom sastavu, tj. razmak između pojedinih članova eiske ne smije biti veći od deset metara. Dolazak eiske na KT bilježi se tek po dolasku posljednjeg člana. U zadatku je naznačen način pronalaženja KT kao i predviđeno vrijeme za prijelaz s jedne KT na drugu. Vrijeme ne smije biti napeto nego treba biti odmjereno normalnim planinarskim bodom. KT se odreduju na slijedeće načine:

1. KT nalazi se u sječištu dva ili tri azimuta. U zadatku treba navesti ime i kotu tačke s koje se uzima azimut. Azimuti se ne smiju sjeći pod tupim uglom. Azimut je naznačen u stupnjevima i hiljaditima.

2. KT nalazi se npr. na udaljenosti 600 metara zračne linije u smjeru 332° (5900 hilj.) od neke kote. Zadatak je eiske da tu udaljenost prenese na kartu u razmjeri karte i tako odredi mjesto KT.

3. KT nalazi se na određenoj udaljenosti i pod određenim azimutom od KT na kojoj se nalazimo. Ovo se zadaje u slučaju ako je KT na kojoj se nalazimo ucrtana na karti (cisterna, trigonometar).

4. KT može se jednostavno ucrtati na karti.

5. KT može se jednostavno opisati: nalazi se u selu N kod bunara, na raskršću određenih puteva, itd.

Da bi se pokazala izdržljivost odreduje se često i tzv. brzinska etapa. Ona se postavlja između dvije kontrole gdje razmak nije veliki. Na brzinskoj etapi ekipa žuri pod pretpostavkom da treba pružiti prvu pomoć unesrećenom na slijedećoj KT. Na cilju brzinske etape ekipama se daje specijalni zadatak. Dolazak eiske na KT bilježi se tek po predaji riješenog zadatka. U specijalnom zadatku daju se obično pitanja iz prve pomoći, orientacije, historijata planinarstva, poznavanja naših planina itd. Unaprijed odštampani specijalni zadatak daje se na rješavanje ekipi. Na svako pitanje data su tri odgovora od kojih je samo jedan tačan. Zadatak je eiske da zaokruži tačan odgovor.

Da bi se spriječilo da eiske idu jedna za drugom na preglednom terenu, mogu se postaviti i tzv. duple KT. U zadatku mora biti naznačeno da je ta KT dupla, kako se eiske ne bi povele jedna za drugom. U koliko neka eipa dode na krivu KT kontrolor je dužan to saopćiti ekipi i uputiti ih da traže svoju KT. Pri određivanju i postavljanju duplih KT treba biti naročito oprezan kako bi se izbjegao svaki nesporazum. Na nekim orientacionim takmičenjima postoje i gađanja. Svaki član eiske dobiva određen broj metaka. Pošto na strelištima dolazi često do zastoja, vrijeme upotrebljeno za gađanje ne smije se računati u prijelaz s jedne KT na drugu.

U zadatku treba navesti kada se povlače kontrolori pojedinih KT, kako eiske ne bi dugo iutale tražeći ih i tako možda bile prisiljene na bivak. Postavljanje staze i kontrolora zahtjeva prilično znanja i iskustva ako se želi da posao bude dobro obavljen i da takmičenje uspije. Kontrolori moraju biti disciplinirani i ne smiju napuštaći KT prije određenog vremena, niti se udaljavati s određenog im mesta. Organizator treba nabaviti šatore za KT kako kontrolori ne bi bili prisiljeni da se udaljuju od KT u slučaju nevremena. Ukoliko eipa ne pronade neku KT ne treba biti diskvalificirana nego će se plasirati poslije ekipa koje su našle sve KT.

Način bodovanja: pobjeđuje eipa koja u toku takmičenja sakupi najmanji broj kaznenih bodova. Kaznene bodove eipa dobiva:

a) ukoliko ne prede razdaljinu između dvije KT za određeno vrijeme; za svaku minutu zakašnjenja dobiva se npr. po jedan kazneni bod;

b) u brzinskoj etapi za svaku minutu utrošenu na toj etapi dobiva se po tri kaznena boda;

c) za svaki netačan odgovor u specijalnom zadatku dobiva se po pet kaznenih bodova;

d) za svaki promašaj pri gađanju dobiva se po tri kaznena boda.

Pri određivanju broja kaznenih bodova za pojedine od ovih tačaka treba voditi računa o mnogo stvari (težina staze, znanje eipa itd.). Ne smije se dogoditi npr. da gađanje utječe na konačni poredak. To se može desiti ako je staza lagana pa razlike u broju kaznenih bodova budu male. Ne preporuča se davanje zadataka, kao što je pravljenje skice puta, gdje bi proizvoljno tumačenje vrijednosti riješenog zadatka moglo dovesti do nesporazuma. Kao i u svakom sportu u orientacionom takmičenju takmičar mora tačno znati što utječe na njegov konačni poredak i mora biti siguran da neće biti oštećen.

Samo na taj način orientaciona takmičenja steciće brojne pristalice u redovima mlađih, a našoj planinarskoj organizaciji dati jedan širi i humaniji smisao.

Ing Dragutin Radimir, Zagreb

STABLA KAO SPOMENICI

Šume i stabla od davnine su se kod mnogih naroda ubrajali među prirodne pojave, koje su usko povezane sa životom naroda, sa narodnim običajima, sa nacionalnim osjećajima, sa epskom i lirskom literaturom.

Stabla kao takova često su predstavljala spomenike raznih povijesnih događaja ili su ukrašavala umjetne spomenike zaslužnim sinovima domovine.

Još i danas mnoga se takova stabla nalaze uz dvorce, kule i gradine, uz crkve, džamije, groblja i manastire, pokraj izvora i jezera. Na raskršćima pored puteva, po brežuljcima, možemo naići na starodrevne lipe, ogromne hrastove, vitke jele, smrče i borove, pojedince i u grupama, koje su nekada vode naroda tamo zasadili uz neki značajni historijski dogodaj. Takova mjesta služe još uvjek za sastanke, uranke i zborovanja.

Stabla raznih vrsti drveća nalazimo urezana na starim kamenim spomenicima, na kućnim grbovima i porodičnim amblemima; o njima se priča u mnogim anegdotama, o njima se čuje u narodnim pjesmama i govoru u umjetničkim sastavcima, njih se može vidjeti na platnima i naći u mozaicima kroz vjekove. Jer stvarno, stabla, bilo radi svoje visoke starosti i velikih prostornih dimenzija, bizarnog izgleda, bilo radi ohole ljepote, svježine lišća, živahnosti boja i ugodnog mirisa cvatova, izazivaju u čovjeku osjećaje divljenja i poštovanja, te prijatno djeluju na njegovo raspoloženje. U novije vrijeme pridaje se stablima kao živim spomenicima sve veća važnost, njima se pripisuje i naročiti međunarodni značaj. Tako je maršal Tito svojevremeno zasadio spomenstablo pored mauzoleja M. Gandija u blizini Nju Delhija, a sa predsjednikom Nehruom spomenstabla na Ivanplamini; predsjednik Burme, U Nu, i predsjednik Sijama, Pibul Songram, zasadili su u Bangkoku spomen-banyan sadnice donesene iz Ranguna u znak prijateljskih odnosa. Kraljica Elizabeta II zasadila je 1951. godine u Kanadi spomen-hrast, gdje se održavao šumarski kongres Ujedinjenog kraljevstva, a izaslanici mnogih naroda koji su učestvovali na svjetskom šumarskom kongresu prošle godine u USA, zasadili su svoja spomenstabla, pa je tako za jugoslavensku delegaciju, koju je predvodio sveuč. prof. dr Klepac, zasadila ing. Štefanića Sanović domaću Pančićevu omoriku. Pretpošte godine seniorska sekcija PDZ-a zasadila je u neposrednoj blizini planinarskog doma na Puntijarki izvjestan broj četinara, koji obično tamo ne rastu, kao trajan živi spomenik pok. predsjedniku PDZ-a i vrijednom planinaru I. Pačkovskom, čije ime taj dom sada nosi.

Dužnost nam je da se zahvalimo Upravi odjela za uzgoj šuma zagrebačkog šumarskog fakulteta, Upravi Botaničkog vrta, poduzeću »Nasadi« i Upravi šumarije Zagreb na podarenim sadnicama.

Ekonomski, socijalni, higijenski, estetski i turistički značaj Zagrebačke gore dolazi svakim danom do sve većeg izražaja; Medvednica ne predstavlja više isključivo sirovinski bazu industrijske eksploatacije, već su sa drvećem u odredenom prirodnom poretku povezana mnoga i obimna indirektno korisna djelovanja, osobito u neposrednoj blizini industrijskih centara velikog grada.

Kako je Medvednica pored sjeće izložena u posljednje vrijeme i sve češćim šumskim požarima, potrebno bi bilo da svi prijatelji prirode i planinari nastoje oko zaštite ovog narodnog blaga. Pozivamo sve planinare da čuvaju i zasađena spomenuta spomenstabla na Puntijarki.

Planinarski domovi u Bosni i Hercegovini

U želji da našim čitaocima omogućimo što lakše posjećivanje bosansko-hercegovačkih planina, zamolili smo Hamdu Tabakovića, tajnika Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine, da za naš list sastavi prikaz svih planinarskih objekata na području svoje republike. Prikazu, koji nam je drug Tabaković poslao, priložili smo i geografsku skicu sa opisanim domovima, koja će našim planinarama olakšati stvaranje putnih planova. Nadamo se da će ovaj prilog naročito korisno poslužiti onima, koji svoj godišnji odmor ili ferije namjeravaju provesti u bosanskim planinama.

Uredništvo

MAGLIĆ

KUCA NA VUČEVU

Planinarska kuća »Savo Kovačević« nalazi se na Hadžića ravni u predjelu Vučeva na visini 1.520 metara. Kuća ima 20 ležaja sa svim potrebnim priborom i sudjem za kuhanje. Otvorena je po potrebi i služi kao polazna tačka za izlete na Maglić, najviši vrh BiH (2.387 metara) i druge okolne planinske masive. Najpogodniji prilaz kuće je iz Tjentišta na Sutjesci, preko Dragoš-sedla. Za ovaj put je potrebno nešto više od 3 sata hoda. Do Dragoš-sedla nedavno je izgrađena i automobilska cesta. Tu se nalazi i lovačka kuća. Od kuće se mogu organizirati izleti na Maglić, oko tri sata hoda. Između Maglića, Bioča i Volujaka nalazi se Trnovačko jezero, koje je pogodno za kupanje. Tereni Maglića do 1.600 metara obrasli su gustim crnogoričnim i listopadnim šumama, a iznad njih nalaze se bujni planinski pašnjaci. Nedostatak je pitke vode, pa se i kod kuće troši za piće snježnica.

Za korištenje planinarske kuće na Hadžića ravni prijave treba slati PD »Maglić«, Goražde.

Posljednja željeznička stanica na putu za Maglić je Foča. Planinari koji se žele zadržati u Foči i razgledati njenu okolicu imaju u blizini na raspolaganje dva planinarska doma: na Zabrani južno od Foče i na Kmuru zapadno od Foče.

ZABRANA KRAJ FOČE

Planinarska kuća se nalazi na obroncima Crnog vrha, neposredno iznad Foče u lijepoj crnogoričnoj šumi zvanoj Zabranja, na visini od 600 m. Kapacitet kuće je 10 kreveta, sa kuhinjom, trpezarijom i ostalim nusprostorijama. Ima električno osvjetljenje, radio-prijemnik i pitku vodu. Otvorena je stalno, i djelomično obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće ide iz same Foče planinarskom markiranom stazom i traje oko 40 minuta lagalog hoda. Foča je vezana sa Sarajevom željezničkom uzaonom prugom preko Ustiprače. Pored toga kroz Foču prolazi nova automobilska cesta koja Sarajevo i Beograd povezuje sa Dubrovnikom preko Sutjeske. U sezoni na ovim linijama saobraćaju svakodnevno autobusi. Kuća je veoma pogodna za odmor. Mogu je koristiti i grupe planinara koji preko Foče odlaze na Sutjesku, Maglić i Zelengoru. Nedaleko kuće nalaze se bujni planinski pašnjaci, koji su zimi vrlo lijepi za smučanje.

I sama Foča je veoma privlačna za posjetioce sa strane. Grad je podignut još u XV vijeku kada je cvjetala trgovina između Dubrovnika i Carigrada, koja se je obavljala karavanima preko Foče. Početkom 1942. godine u Foči je boravio i Vrhovni štab NOV, kada su donešeni i prvi pravni propisi o radu organa narodne vlasti. Pored toga u Foči se nalazi niz istorijskih kulturnih spomenika.

Prijave za korištenje planinarske kuće u Zabrani prima Planinarsko društvo »Zelengora«, Foča.

Planinarska kuća »Ladenik« na Kmuru nalazi se istočno ispod vrha na visini od 1.227. Ima 15 ležaja, kuhinju sa potrebnim sudem za kuhanje. Izvor se nalazi nedaleko kuće. Otvorena je po potrebi i nije obskrbljena. Vrh Kmura, visok 1.509 m, nalazi se pola sata od kuće. Sa vrha se pruža nezaboravan pogled na okolne planine i dolinu rijeke Drine. Najbliži prilaz do kuće je od Foče, preko Broda na Drini. Put traje nešto manje od tri sata. Tereni oko doma su pogodni za smučanje.

Prijave za korištenje kuće prima PD »Zelengora«, Foča.

ČVRSNICA

Planinarska kuća pod Vilincem nalazi se na 1.961 metar nad morem, neposredno ispod vrha Veliki Vilinac, koji je visok 2.116 metara. Kuća ima 20 ležaja, sa kuhinjom, nusprostorijama i potrebnim priborom za kuhanje. Otvorena je po potrebi i nije obskrbljena. Kuća je veoma pogodna za organiziranje tečajeva, naročito alpinističkih. Tereni oko kuće su veoma lijepi za smučanje i za alpinističke uspone. Čvrsnica je najljepša bosansko-hercegovačka planina. Prilično teško je pristupačna. Najbliži prilaz je iz Jablanice, preko sela Doljana i Muhamrnice. Za ovaj put treba oko osam sati hoda. Jablanica se nalazi na željezničkoj pruzi i auto-cesti Sarajevo-Mostar. Nezaboravne su posjete Divoj Grabovici, Muhamrnici, Velikom Vilincu, Velikoj Čvrsnici i najvišem vrhu Pločno (2.228 m), te Blidnjem jezeru. Posebnu čar alpinistima daje čuveno Pešti-brdo, koje se okomito diže preko 500 metara visine. Na ovim terenima nalazi se i nekoliko lovačkih kuća i to samo u nižim predjelima. Sume se uzdižu do 1.600 metara, dok se gore nalazi kamenjar sa alpskom vegetacijom. Putevi su prilično markirani i mogu послужiti za orientaciju. Tokom zime pristup do kuće je veoma težak, obzirom na veliki snježni pokrivač i smetove. U Doljanima se nalazi čuveni vodič po Čvrsnici Jozo Klepica, koji je još uvek najbolji vodič po ovoj planini.

Prijave za korištenje planinarske kuće na Vilincu treba slati Planinarskom savetu u BiH, gdje se nalazi ključ, Sarajevo, Obala br. 1, telefon 23-434.

PRENJ

RUJIŠTE

Planinarska kuća na Rujištu nalazi se na južnim obroncima Prenja na visini od 1.050 metara. Kuća ima 20 ležaja, kuhinju, trpezariju i druge pomoćne prostorije. Uz samu kuću nalazi se i veliki turistički dom koji je u sezoni otvoren i obskrbljen. Kuća je otvorena subotom i nedjeljom, te po potrebi. Nije obskrbljena. Najbliži prilaz kući je od Mostara cestom (22 km), koja vodi do same kuće. Kuća je podesna kao polazna tačka za ture preko Prenja. Od Rujišta vodi markirani put preko Bijelih Voda, Prijevorca i Jezerca na najljepše vrhove ovog planinskog masiva.

BIJELE VODE

Planinarska kuća na Bijelim vodama izgrađena je na 1.450 metara. Ima kapacitet od 20 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i drugim pomoćnim prostorijama. U blizini se nalazi i pitka voda. Kuća je otvorena po potrebi i nije obskrbljena. Pogodna je za organizaciju raznih tečajeva obzirom da se nalazi na vanredno lijepim terenima, podesnim za smučanje i alpinizam. Najbliži prilaz vodi od Rujišta markiranim planinarskim prtem koji traje dva sata hoda.

JEZERCE

Planinarska kuća na Jezercu, nalazi se u centralnom dijelu prenjskog masiva, na visini od 1.700 metara. Ima kapacitet 14 ležaja, sa kuhinjom i nuzprostorijama. Nedaleko kuće nalazi se poznato vrelo Jezerce. Kuća je prošle godine oštećena, tako da za sada nije podesna za smještaj. Najbliži prilaz do kuće vodi iz Konjica, koji se nalazi na željezničkoj pruzi Sarajevo Mostar. Put vodi preko Bijele uz Skok i traje oko 5 sati hoda. Do Jezerca se može doći i od Boračkog jezera, preko Crnog vodila i Vlasnog dola i traje oko 4 sata.

Planina Prenj spada među najljepše bosansko-hercegovačke planine. Bogat je gustim crnogoričnim i listopadnim šumama, dok se u gornjim dijelovima planine nalaze vanredni planinski pašnjaci. Obiluje vanredno lijepim vrhovima: Zelena glava (2.123 m), Otiš (2.097 m), Osobac (2.030 m), Lupoglav (2.102 m) i drugi. Dok se na planini snježni pokrivač zadržava dugo, čime stvara mogućnosti za kasna skijanja, ljeti vrletne stijene Prenja predstavljaju lijepo alpinističke terene. Planina je vrlo čudljiva, naročito po prirodnim fenomenima. Ima dana kada se na planini promijene sva četiri godišnja doba. Opasne su i iznenadne magle. Na sve ovo treba računati kada se vrše pripreme za posjetu ovoj planini. Putevi su lijepo markirani i pružaju veliku sigurnost u kretanju. Prijave za posjete kućama na Prenju treba slati PD »Prenj« u Mostaru, koje daje i sva potrebna uputstva.

LJUBINA NEDALEKO KONJICA

Planinarska kuća na Ljubini nalazi se na visini od 1.001 m. Kuća ima 15 ležaja i kuhinju sa potrebnim sudom za kuhanje. Kuća je otvorena po potrebi i nije obskrbljena. Vrelo se nalazi niže kuće. Najbliži prilaz do kuće vodi markiranim putem od Konjica. Put traje oko dva sata hoda. Tereni oko kuće su podesni za smučanje, dok je sama kuća podesna za nedjeljni odmor. Prijave za korištenje kuće na Ljubini prima PD »Borašnica«, Konjic, Pošta.

B J E L A Š N I C A

ŠAVNICI

Planinarski dom na Šavnicima nalazi se na sjevernim ograncima Bjelašnice na 940 metara nad morem. Ima 40 kreveta, kuhinju, dvije trpezarije i ostalo, sa električnim osvjetljenjem, tekućom vodom i radio-prijemnikom. Stalno je otvoren i dijelomično obskrbljjen. Pogodan je za organiziranje raznovrsnih seminara i tečajeva. Najbliži prilaz mu je od Pazarića, koji se nalazi na uzanoj željezničkoj pruzi i asfaltnom putu Sarajevo—Mostar. Put traje 1 sat hoda. Dom u Šavnicima služi kao polazna tačka za ture preko Bjelašnice.

POGRADINA

Planinarska kuća na Podgradini nalazi se na 1.355 metara nadmorske visine u gustoj, uglavnom crnogoričnoj šumi. Ima kapacitet 18 kreveta sa dnevnom prostorijom i ostalim nuzprostarijama te plinsko osvjetljenje. U blizini kuće nalazi se pitka voda. Otvorena je samo subotom i nedjeljom. Nije obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće ide od Pazarića preko sela Ljubovići i Bora. Do kuće se može doći i preko planinarskog doma na Šavnicima i Hobera. Od Pazarića do Podgradine treba nepuna tri sata hoda. Kuća je veoma pogodna kao polazna tačka za izlete diljem prostranog i interesantnog masiva Bjelašnice.

STANARI

Planinarski dom na Stanarima nalazi se na 1.585 metara nad morem. Ima kapacitet od 40 kreveta, kuhinju, dvije dnevne prostorije i ostale nuzprostorije. Vrelo se nalazi nedaleko kuće, cisterna u kući, kao i plinsko osvjetljenje. Obzirom da je smješten na samoj granici šuma i pašnjaka koji prekriva skoro cijeli gornji masiv Bjelašnice, a zimi predstavlja idealne smučarske terene, dom je pogodan kao baza za obilazak cijelog masiva ove planine. Interesantni su izleti na Hranisavu, Sitnik, Kravac, Vlahinju i vrh Bjelašnice, gdje se nalazi observatorijska stanica. Najpoznatiji prilaz do Stanara je iz Pazarića preko Podgradine. Ovaj put se može svladati za četiri sata laganog hoda.

HRANISAVA

Planinarska kuća »Zdravko Čović« nalazi se na samom vrhu Hranisave, koji je visok 1965 metara nad morem. Kuća ima 20 ležaja, kuhinju i druge nuzprostorije sa plinskim osvjetljenjem i cisternom. Sa vrha Hranisave vanredni su pogledi na najljepše bosansko-hercegovačke planine, a naročito zimi kada magleno more prekrije doline i niže planine. Kuća je otvorena samo subotom i nedjeljom. U okolini se nalaze lijepi tereni za alpinizam i smučanje. Najbliži prilaz do kuće je od Pazarića preko Šavnika i Hobera. Put traje oko pet sati.

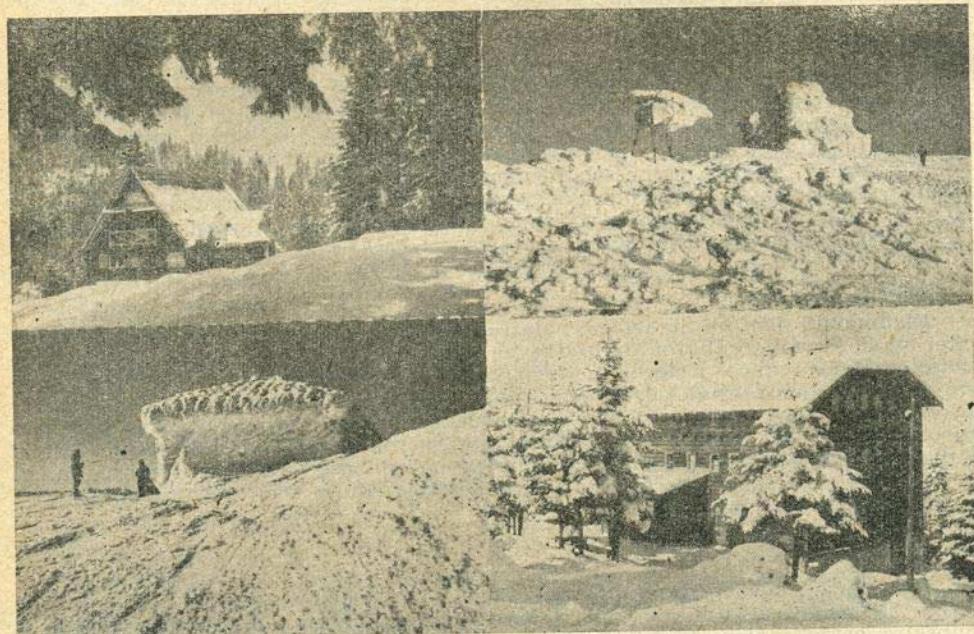
SITNIK

Planinarska kuća na Sitniku nalazi se 1735 metara nad morem i to na gornjem krševitom masivu Bjelašnice. Ima 20 kreveta, kuhinju, trpezariju i ostale nuzprostорije. Izvor se nalazi u blizini kuće. Kuća je okružena vanredno lijepim smučarskim terenima. Kuća je podesna za organizaciju smučarskih tečajeva. Otvara se po potrebi i nije obskrbljena. Od kuće se mogu organizirati izleti na vrh Bjelašnice, Krvavac, Vlahinju i Hranisavu. Najbliži prilaz do kuće je od Pazarića, preko Podgradine i Stanara. Put traje oko pet sati.

OPSERVATORIJ

Meteorološka stanica nalazi se na najvišem vrhu Bjelašnice koji je visok 2.067 m. Stanica je stalno otvorena, a planinari koriste jednu sobu od 10 kreveta. Soba je opremljena najnužnijom opremom za kuhanje i pumpom za pitku vodu. Okolina je krševita i obrasla uglavnom alpskom vegetacijom. Tu se snijeg zadržava skoro do maja i time omogućava skijanje do kasno u proljeće. Najpodesniji prilazi do Opservatorija su novo izgrađenom cestom koja ide preko Glavogodine, Velikog polja i dopire skoro do same meteorološke stanice. Do vrha Bjelašnice može se doći i iz pravca Pazarića. Za ovaj put treba oko osam sati laganog hoda.

Bjelašnica spada u najobrađenije planinske masive u BiH. Obzirom da se na njoj zadržava snijeg do kasno u proljeće, daje vanredne mogućnosti za smučanje. Predgorja planine obrasla su gustim crnogoričnim i listopadnim šumama, dok je gornji masiv uglavnom krševit i obrastao alpskom florom. Putevi su dobro markirani, dok je po gojoli Bjelašnici postavljena zimska märkacija, koja osigurava kretanje i po magli. Prijave za korištenje planinarskih domova i kuća na ovoj planini, kao i sobe u meteorološkom opservatoriju prima PD »Bjelašnica«, Sarajevo, JNA broj 79, telefon 25-361. Prostorije su otvorene svakog radnog dana od 18 do 20 sati osim subote.

Lijevo gore: planinarski dom na Hrasničkom stanu

Desno gore: observatorij na vrhu Bjelašnice

Lijevo dolje: dom na Hranisavi

Desno dolje: dom na Šavnicima

I G M A N

HRASNIČKI STAN

Planinarska kuća na Hrasničkom stanu nalazi se na prekrasnom planinskom proplanku na visini od 1.311 metara. Proplanak je okružen dubokim, uglavnom crnogoričnim šumama. Ima kapacitet od 17 kreveta, sa trpezarijom, kuhinjom i druge nuzprostorije i plinsko osvjetljenje. U blizini kuće nalazi se vrelo. Najbliži prilaz do kuće ide od Hrasnice markiranim putem. Do kuće se može doći i novoizgrađenom cestom, koja ide preko Glavogodine i Hrasničkog stana prema Velikom polju. Od Hrasnice do kuće treba tri sata. Kuća je otvorena samo subotom i nedjeljom, te po potrebi. Nije obskrbljena. Posjetiocima se pruža mogućnost izleta na sve strane prostranog Igmana, koji prelazi u masiv Bjelašnice. Prijave za korištenje kuće treba slati na PD »Bjelašnica«, Sarajevo, ulica JNA br. 79, telefon 25-631.

MALO POLJE

Planinarska kuća na Malom polju nalazi se na lijepom proplanku opkoljenom crnogoričnom šumom, na visini od 1162 metra nad morem. Kuća ima 15 ležaja, sa kuhinjom, prostorijom za dnevni boravak i drugim prostorijama. U kući se nalazi i cisterna sa pitkom vodom. Otvorena je subotom i nedjeljom, kao i po potrebi. Nije obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće je od vrele Bosne uz rižu i preko Brezovače do kuće. Za ovaj put treba tri sata. Pored toga neposredno pored kuće prolazi novoizgrađena automobilska cesta, koja omogućava korištenje prevoznih sredstava za posjet ovoj kući. Kuća je podesna za provođenje nedjeljnog i godišnjeg odmora. Okolina sa prekrasnim planinskim pašnjacima i dubokim šumama pruža posjetiocu poseban užitak. Za korištenje kuće prijave prima PD »Prijatelj prirode«, Sarajevo, Pošta br. 1, telefon 39-042.

JAVORNIK

Planinarska kuća na Javorniku izgradena je na 1.336 metara nad morem. Smještena je na malom proplanku, opkoljena gustom crnogoričnom šumom. Ima 12 ležajeva, kuhinju i potrebno suđe i pribor za kuhanje. Izvor se nalazi uz samu kuću. Kuća je otvorena po potrebi i nije obskrbljena. Najbliži prilaz je od Velikog polja (jedan sat hoda), do kojeg se može doći prevoznim sredstvom novoizgrađenom automobilskom cestom. Pogodna je za provođenje godišnjeg odmora. Lijepi i interesantni izleti su preko Karamustafinih čaireva na Stanare ili Sitnik. Od kuće se može doći i do najvišeg vrha Bjelašnice, jer se nalazi na samoj granici Bjelašnice i Igmana. Prijave za korištenje planinarske kuće na Javorniku prima PD »Bjelašnica«, Sarajevo, ulica JNA 79, telefon br. 25-631.

Igman, predgorje Bjelašnice sa sjevera, u glavnom je obrastao gustim crnogoričnim i listopadnim šumama. Veći pašnjaci i proplanci se nalaze na Brezovači, Velikom polju, Malom polju, Babinom dolu, Grkarici itd. Pašnjaci su bujni i obiluju raznovrsnim planinskim cvijećem. Boravak na Igmanu pruža vanredne mogućnosti za odmor i rekreaciju. Na Velikom polju se nalaze objekti Fakultetskog oglednog dobra, gdje se može dobiti smještaj i obskrba.

Za korištenje ceste preko Igmana potrebno je odobrenje od Šumskog oglednog dobra »Igman« na Ilijdi.

T R E S K A V I C A

SUSTAVAC

Planinarska kuća na Sustavcu nalazi se na podnožju planine Treskavice na visini od 1.180 metara. Ima 8 ležaja sa kuhinjom i najpotrebnijim suđem za kuhanje. Otvorena je po potrebi i nije obskrbljena. Upotrebljava se samo po potrebi. U blizini kuće nalazi se vrelo. Najbliži prilaz do kuće vodi cestom od Trnova, koje je udaljeno od Sarajeva 36 km. Od Trnova put vodi preko sela Turova do Sustavca i dug je 6 km. Od kuće vodi markirani planinarski put prema Kozjoj Luci na Treskavici gdje se nalazi veliki planinarski dom.

KOZJA LUKA

Planinarski dom »Josip Sigmund« nalazi se na lijepom planinskom proplanku Kozja luka na visini od 1.510 metara. Dom ima 68 kreveta, sa kuhinjom, velikom trpezarijom i ostalim nuzprostorijama. U domu se nalazi tekuća voda i električno osvjetljenje. Dom je obskrbljen i stalno otvoren. Najpogodniji prilaz do doma je od Trnova, preko Turova i Sustavca, do kojega vodi cesta, a odatle za jedan sat hoda dolazi se do doma. Dom je vanredno pogodan za provođenje godišnjeg odmora i organizaciju raznih tečajeva. Nedaleko doma nalaze se tri jezera: Veliko, Crno i Bijelo. Crno jezero je u ljetnim danima veoma ugodno za kupanje. Dom na Kozjoj Luci može pollužiti kao baza za izlete na sve strane ovoga planinskog masiva. U okolini se nalaze vanredni smučarski tereni, dok su stijene Treskavice pogodne za alpinističke uspone. Od doma do najvišeg vrha Treskavice i »Đokinog Tornja« može se doći za dva sata hoda (2.088 m). Tu se nalazi metalno sklonište u koje se može skloniti 6 osoba u slučaju nevremena. Treskavica je poznata po svojim planinskim pašnjacima, veoma bunjo vegetacijom i svježini. Dom »Josip Sigmund« na Kozjoj Luci predstavlja 9. kontrolnu tačku »Sarajevske transverzale«, koja dolazi sa Jahorine i ide preko Hojte dalje prema Bjelašnici. Put od Kozje Luke do najvišeg vrha Bjelašnice, gdje se nalazi meteorološka stanica, može se svladati za 9 sati hoda. Sarajevo je vezano sa Trnovom autobusnim saobraćajem. Pored toga PD »Treskavica« organizira vlastiti prijevoz svake subote poslije podne, sa povratkom u nedjelju pred večer. Za korištenje objekata na Treskavici prijave se šalju PD »Treskavici«, Sarajevo, Titova ulica broj 83, telefon 23-938. Društvene prostorije su otvorene preko cijelog dana.

JAHORINA

PLANINARSKI »PARTIZANSKI DOM«

Planinarski »Partizanski dom« nalazi se na 1.662 metra nad morem. Ima kapacitet 100 kreveta, sa kuhinjom, dvije trpezarije i nuzprostorijama te električno svjetlo i tekuću vodu. Stalno je otvoren i obskrbljen. Dom je veoma podesan za provođenje godišnjeg odmora. Najbliži pristup do doma je automobilskom cestom koja ide od Sarajeva preko Trebevića i Bistrice u dužini od 29 km. Prijave za korištenje doma prima SPD »Jahorina«, Sarajevo, Dom JNA.

SMUČARSKI DOM »MLADOST«

Nalazi se u Rajskej dolini, na visini od 1.702 metra. Ima kapacitet 70 kreveta i 12 ležaja, kuhinja, trpezarija, salon te druge nuzprostorije, sa električnim osvjetljenjem, vodom, telefonom, razglasnom stanicom i radio-prijemnikom. Najbliži prilaz domu je cestom od Sarajeva (29 km) ili od željezničke stanice Pale na uzanoj željezničkoj pruzi Sarajevo–Višegrad (12 km). Dom je stalno otvoren i obskrbljen. Prijave za korištenje doma »Mladost« treba slati Smučarskom klubu, Sarajevo, maršala Tita 114, telefon 23-766. U oba navedena doma planinari imaju uobičajeni popust.

Jahorina spada među najljepše naše planine. Donji predjeli do 1.600 metara obrasli su dubokim crnogoričnim i listopadnim šumama, dok se u gornjim rejonima planine nalaze veoma bujni planinski pašnjaci. Zimi je i Jahorina smučarski centar. Ima uspinjaču i ski-lift. Jahorinski smučarski tereni spadaju u najljepše u zemlji. Postoji i gradska autobusna linija Sarajevo–Jahorina svake srijede, subote i nedjelje tokom cijele godine.

RAVNA PLANINA

Planinarska kuća na Saračevom polju (Ravna planina) nalazi se na lijepom planinskom pašnjaku na visini od 1.371 metar. Kuća ima 14 kreveta, kuhinju, trpezariju i nuzprostorije. Kuća još nije potpuno dovršena ali se već može koristiti. Stalno je otvorena i nije obskrbljena. Niže kuće nalazi se vrelo. Kuća je veoma pogodna za provođenje nedjeljnog i godišnjeg odmora. Vanredno lijepe šume te bujni planenci i zeleni pašnjaci daju planini posebni čar. Najbliži prilaz do kuće je od željezničke stanice Korana i Stambolići, koji se nalaze na uzanoj željezničkoj pruzi Sarajevo Višegrad. Put je markiran i traje oko dva sata. Od kuće do centra Jahorine također treba oko dva sata. Za korištenje kuće prijave prima PD »Igman«, Sarajevo, Vratnik.

TREBEVIC PLANINARSKI DOM »VASE MISKINA-CRNOG«

Planinarski dom »Vase Miskina-Crno« nalazi se na Sofama, na 1.560 metara sjeverno ispod samog vrha Trebevića, koji je visok 1.629 metara. Dom je komforan sa 45 kreveta, dvije trpezarije, kuhinjom i ostalim nuzprostorijama. Ima električno osvjetljenje, radio-prijemnik i televizor. Pogodan je za provođenje nedjeljnog i godišnjeg odmora. Stalno je otvoren i nije obskrbljen. Iz doma do vrha Trebevića može se doći za 15 minuta, odakle se pruža nezaboravan pogled na okolne planine. Najbliži prilaz domu je automobilom od Sarajeva cestom u dužini od 18 km. Za planinare najpogodniji put ide od gornje stanice uspinjače Vidikovca, preko Ravnih Dobrih voda. Za ovaj put je potrebno oko dva sata hoda. Prijave prima PD »Željezničar«, Sarajevo, Ključka ulica br. 2.

PLANINARSKI DOM NA ČELINI

Planinarski dom na Čelini nalazi se kraj automobilske ceste koja veže Sarajevo sa Jahorinom i ide preko Trebevića. Udaljen je od Sarajeva 20 km. Ima kapacitet 21 krevet, sa kuhinjom, trpezarijom i ostalim prostorijama, električno osvjetljenje, radio-prijemnik i pitku vodu. Stalno je otvoren i obskrbljen. Iz doma se mogu organizirati izleti: na vrh Trebevića preko Puhove ravni, za što treba oko sat i trideset minuta. Lijep je izlet na Jahorinu, za što treba oko četiri sata hoda. Prijave za korištenje doma prima PD »Trebević«, Sarajevo, Jadranska ulica br. 2, tel. 22-203.

Planina Trebević, koja se uzdiže neposredno iz samoga grada, predstavlja rekreacioni centar građana Sarajeva. Preko njega vodi nova automobilska cesta Sarajevo—Jahorina, od koje se niže Ravna odvaja krac koji vodi do planinarskog doma na Dobroj vodi. Pored toga za uspon na Trebević može se koristiti i trebevička uspinjača koja vodi iz grada do Vidikovca, gdje se nalazi vanredno lijep ugostiteljski objekt. Planina je pogodna za odmor u svaku dobu godine. Dok se ljeti u hladovini dubokih šuma nalazi ugodan odmor, zimi, kada snijeg pokrije planinske pjašnjake, otvaraju se vanredni smučarski tereni. Pored navedenih objekata na terenima Trebevića ima još nekoliko ugostiteljskih objekata i to na Ravnama i Brusu, te dva doma odmora.

ROMANIJA

Planinarski dom »Slaviša Vajner-Cića« nalazi se na južnoj strani legendarne Romanije, na visini od 1.250 metara. Proplanak na kome je izgrađen dom naziva se Milutinov čair, dok se u okolini nalaze guste crnogorične šume. Dom ima kapacitet 45 kreveta i dvadeset ležaja sa kuhinjom, dvije trpezarije i nuzprostorije te plinsko osvjetljenje. Otvoren je subotom i nedjeljom i po potrebi. Nije obskrbljen. Najbliži prilaz do doma je iz Korana ili Stambolčića, željezničkih stanica na željezničkoj uzanoj pruzi Sarajevo—Višegrad. Put iz oba pravaca prolazi preko sela Careve vode i traje tri sata laganog hoda. Dom je veoma podešan za provođenje nedjeljnog i godišnjeg odmora. Okolica je interesantna i lijepa. Posjetiocima se pruža mogućnost izleta na Novakovu pećinu i Novakovo vrelo te najviši vrh Romanije, visok 1.629 m i čuvene Crvene stijene. Romanija je bogata pitkom vodom, a uz sam dom nalazi se lijepo vrelo. Južne romanijske stijene su veoma pogodne za alpinizam. U Novakovoj pećini je po predanju živio Starina Novak sa svojim sinovcem Grujićem. Putevi na Romaniji su markirani. Prijave za korištenje planinarskog doma prima PD »Željezničar«, Sarajevo, Ključka ulica broj 2.

OZREN KOD SARAJEVA

Planinarski dom na Ozrenu nalazi se u istoimenom selu na 1.310 metara nad morem, nedaleko najvišeg vrha Ozrena, koji je visok 1.452 metra. Kapacitet mu je 31 krevet, sa kuhinjom, trpezarijom i ostalim nuzprostorijama. U domu je uvedena i tekuća voda. Dom je otvoren subotom i nedjeljom. Može se koristiti i radnim danom, jer se u selu nalazi i čavar doma. Nije obskrbljen. Najbliži prilaz do doma je iz Srednjeg, koje se nalazi na željezničkoj pruzi Semizovac—Ivančići, odnosno

na novoj autocesti koja povezuje Sarajevo i Tuzlu preko Olova. Iz Srednjega put vodi šumskom željezničkom prugom do Šiće, a odatle starim kaldrmisanim drumom do Ozrena, a traje oko tri sata. Do doma se može doći i automobilskom cestom preko Vučje luke i sela Dolina, a odatle planinarskim putem do doma. Od Sarajeva do Dolina ima 17 kilometara, a odatle oko sat hoda do doma. Okolni tereni su vanredno lijepi i interesantni za planinarenje, a zimi za smučanje. Posjetiocima se pružaju mogućnosti izleta na sve strane. Do vrha Ozrena može se doći za nepunih pola sata. Odavde se pruža vanredan pogled na okolne planine. Interesantan je izlet preko Ivančića do poznate Biambarske pećine. Za povratak u Sarajevo preporuča se put koji vodi preko Crepoljskog ili Vučje luke. Ovim putevima može se doći do Sarajeva za oko pet sati. Za korištenje doma na Ozrenu prijave prima Planinarsko društvo »Ozren«, Sarajevo, Adema Buče br. 27. Planinarski dom na Ozrenu kod Sarajeva ne treba zamijeniti s planinarskim domom na Ozrenu kod Tuzle.

BUKOVIK KOD SARAJEVA

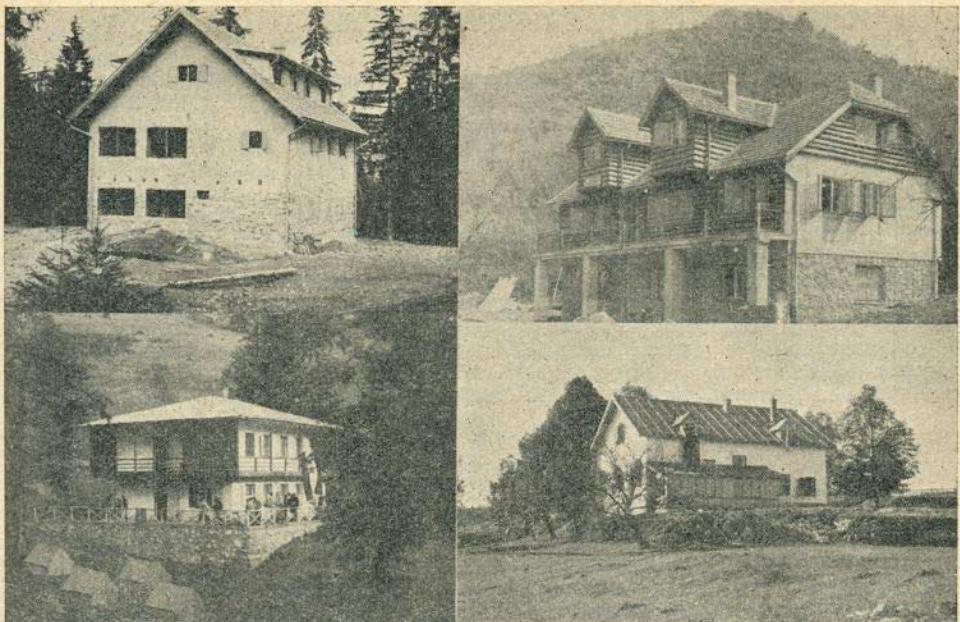
Planinarska kuća na Bukoviku nalazi se 1.459 metara nad morem. Ima 38 kreveta i 13 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i drugim nuzprostorijama. Dom ima plinsko osvjetljenje. Otvoren je subotom i nedjeljom, kao i po potrebi. Nije obskrbljen. Najbliži prilaz do kuće je iz Sarajeva preko Hrastova te Cavljaka ili Pješčane ravni do kuće. Put traje tri sata. Putevi su markirani. Obzirom da se kuća nalazi nedaleko Crepoljskog (jedan sat hoda) ima vanredne smučarske terene u okolini. Inače, okolica je prekrivena uglavnom vanredno bujnim planinskim pašnjacima, dok se na sjevernim stranama nalaze duboke crnogorične šume. Nedaleko doma nalazi se i selo Močioci, gdje se može kupiti mlijecnih proizvoda. Od kuće su lijepi izleti: Skakavac (polu sata hoda), gdje se nalazi veliki planinarski dom i istoimeni vodopad, jedan od najviših kod nas, Vučju luku te na Ozren gdje se također nalazi planinarski dom. Za korištenje kuće na Bukoviku prijave treba slati PD »Bukovik«- Sarajevo, Boriše Kovačevića 12, telefon 25-293.

SKAKAVAC KOD SARAJEVA

Planinarski dom na Skakavcu nalazi se sjeverno od Sarajeva kraj vodopada visokog 98 metara. Dom je izgrađen na visini od 1.180 metara i ima kapacitet od 50 kreveta. Pored toga ima trpezariju, kuhinju, tekuću vodu, električno osvjetljenje od vlatite električne centrale i drugo. Stalno je otvoren i djelomično obskrbljen. Najbliži prilaz domu je iz Sarajeva preko sela Nahorevo. Put traje oko tri sata hoda. Okolica doma bogata je gustim šumama crnogoričnog i listopadnog drveća. Za pola sata od doma dolazi se do Bukovika, gdje se također nalazi planinarski dom, a za sat i trideset minuta do Crepoljskog, gdje se nalaze omladinski planinarski domovi i lovačka kuća. Oba objekta su stalno otvorena i obskrbljena. Crepoljsko i Bukovik su poznati smučarski tereni. Putevi do doma su markirani. Za korištenje planinarskog doma na Skakavcu potrebno se je prijaviti Planinarskom društvu »Planinar« iz Vogošće kraj Sarajeva.

BUDOŽELJE KOD BREZE

Planinarska kuća na Budoželju nalazi se na 1.173 metra nad morem. Ima kapacitet od 16 kreveta i 14 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom, salonom i drugim nuzprostorijama. U kući je uvedeno električno osvjetljenje, sa radio-prijemnikom i televizorom. Kuća je stalno otvorena i djelomično obskrbljena. Kuća je veoma pogodna za nedjeljni i godišnji odmor. Najbliži pristup je iz željezničkih stanica Dabrvine ili Stavnja, koje se nalaze na željezničkoj pruzi Podlugovi—Vareš. Put od ovih stanica do doma može se svladati za dva sata hoda. Uz kuću se nalaze igrališta za odbojku i košarku, kao i vanredni tereni za smučanje. Sa vrha Budoželja, koji se nalazi 30 minuta od kuće, pružaju se nezaboravni vidici na sve strane. Budoželje je obraslo crnogoričnim i listopadnim šumama i bujnim planinskim pašnjacima. Vrlo je lijep izlet od kuće do Okruglice, mjesta gdje je formiran Ozrenski partizanski odred. Put traje oko 2 sata. Kod stanice Dabrvine nalazi se lijepo vrelo Kiseljaka. Za korištenje planinarske kuće na Budoželju prijave prima PD »Budoželje«, Breza.

Lijevo gore: planinarski dom na Skakavcu

Desno gore: dom u Kraljevskoj Sutjesci kod Bobovca

Lijevo dolje: planinarski dom na Perunu

Desno dolje: planinarski dom na Ozrenu

PERUN KRAJ VAREŠA

Planinarski dom »Javorje« na Perunu, nalazi se na rubu šume na visini od 1.427 metra. U domu se nalazi 60 kreveta i ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i ostalim nuzprostorijama. Ima električno osvjetljenje i tekuću vodu te radio-prijemnik i televizor. Dom je stalno otvoren i obskrbljen. Najблиži prilaz domu je od Vareš Majdana, markiranim planinarskim putem, koji se može svladati za sat i trideset minuta laganog hoda. Dom na Perunu je veoma pogodan za nedjeljne izlete i provođenje godišnjeg odmora. U njemu se mogu uspješno održavati razni tečajevi, a naročito smučarski, jer su okolni tereni idealni za skijanje. Dom može da posluži i kao polazna tačka za razne izlete. Interesantni su i lijepi izleti na Igrište, gdje se nalazi lovački dom, stalno otvoren i obskrbljen, kao i do Bukovice, gdje se nalazi ribarski dom, koji je također stalno otvoren i obskrbljen. Za povratak sa Peruna preporuča se put koji vodi preko sela Mijakovići do ruševina starog bosanskog grada Bobovca, a odatle preko planinarskog doma nedaleko Kraljevske Sutjeske do željezničke stanice Čatići, koja se nalazi na željezničkoj pruzi Sarajevo—Zenica. U Kraljevskoj Sutjesci se nalazi i franjevački samostan koji je podignut u srednjem vijeku. U njemu se nalazi vrlo interesantna biblioteka i mali muzej. Put od Peruna do Čatića može se svladati za 5 sati. Prijave za korištenje planinarskog doma na Perunu prima PD »Perun«, Vareš Majdan.

KRALJEVSKA SUTJESKA KOD ČATIĆA

Planinarski dom nedaleko Kraljevske Sutjeske nalazi se na 684 metra. Dom je veoma komforan i ima 40 kreveta, dvije trpezarije, kuhinju sa ostalim nuzprostorijama, električnim osvjetljenjem i tekućom vodom. Dom je stalno otvoren i obskrbljen i ako još nije do kraja dovršen. Najbliži prilaz je od Čatića, koji se nalaze na željezničkoj pruzi Sarajevo—Zenica. Od Čatića vodi automobilска cesta preko Kraljevske Sutjeske do samog doma u dužini od 12 kilometara. Dom je vanredno pogodan za nedjeljni i godišnji odmor. Tereni u okolini su vrlo interesantni i zanimljivi. U Kraljevskoj Sutjesci, koja se nalazi 2 i po kilometra od doma, nalazi se veliki franjevački samostan graden još u srednjem vijeku. U njemu se danas nalazi vrlo bogata i vrijedna stara biblioteka, kao i mali muzej. Vrlo je lijep i interesantan planinarski put koji vodi od doma do Bobovca, gdje se nalaze ruševine staroga bosanskog kraljevskog grada, gdje je nekada bilo sjedište bosanskih vladara, te dalje preko Mijakovića do planinarskog doma na Perunu. Ovaj put se može prijeći za nešto više od tri sata. Niže doma protiče rječica Trstionica, koja je pogodna za kupanje. Za korištenje doma prijave treba slati PD »Bobovac«, Čatići.

SMET KRAJ ZENICE

Planinarska kuća na Smetovima nalazi se istočno od Zenice na visini od 1.001 m. Kapacitet joj je 31 krevet sa kuhinjom i trpezarijom. Voda za piće nalazi se uz samu kuću. Stalno je otvorena i djelomično obskrbljena. Najpovoljniji prilaz je iz Zenice. Put ide od nove željezničke stanice i markiran je, a može se svladati za oko dva sata hoda. Planinski pašnjaci koji se pružaju na sve strane, zimi su vanredni smučarski tereni. Od kuće mogu se organizirati izleti na sve strane srednjebosanskog planinskog predjela, koji spada u niže ali lijepa terene. Za sat hoda može se od kuće doći na Kraljevinu, gdje se gradi veći planinarski dom. U blizini se nalazi i poznati srednjovjekovni grad Vranduk sa dobro očuvanim zidinama i kulom. Za korištenje planinarske kuće na Smetovima potrebno se je najaviti Planinarskom društvu »Tajan«, Zenica.

LISAC KRAJ ZENICE

Planinarska kuća se nalazi 1012 metara nad morem, nešto niže najvišeg vrha planine Lisac, koji je visok 1.303 metra. Kapacitet joj je 25 ležaja, sa kuhinjom i trpezarijom. Kuća je stalno otvorena i djelomično obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće vodi od željezničke stanice Jelina, na pruzi Zenica—Doboj, planinarskim markiranim putem. Put je prilično strm i traje oko dva sata hoda. Planina Lisac obrasla je listopadnim šumama, koje su bogate raznovrsnom divljači, i planinskim pašnjacima, koji se zimi pretvaraju u idealne smučarske terene. Od kuće se mogu organizirati izleti na vrh Lisca i u rekreacioni centar zeničke komune, Bistričak. Tu se nalazi radničko odmaralište Željezare Zenica. U okolini Bistričaka izgrađen je niz sportskih objekata a među njima i plivački bazen. Od kuće na Liscu do Bistričaka treba oko četiri sata hoda. Bistričak je povezan sa Zenicom automobilskom cestom koja je duga 32 kilometra. Posjetiocima Lисca preporuča se posjet Željezari Zenica, našem najvećem metalurškom kombinatu. Za korištenje kuće na Liscu potrebno se je prijaviti Planinarskom društvu »Tajan« iz Zenice.

RAPTE KRAJ ZAVIDOVICA

Planinarski dom »Rade Kondić« nalazi se ispod planine Rapte, na visini od 407 metara, na mjestu zvanom Kamenica. Kapacitet doma je 30 kreveta i 20 ležaja. Pored toga ima kuhinju, dvije trpezarije i druge nuzprostorije. Stalno je otvoren i djelomično obskrbljen. Ima električno osvjetljenje sa vlastite električne centrala i pitku vodu. Najpogodniji prilaz domu je novosagradenom automobilskom cestom od Zavidovića, koja je duga 17 kilometara. Zavidovići se nalaze na pruzi Sarajevo—Doboj. Okolica doma je vanredno lijepa. Duboke šume crnogoričnog i listopadnog drveća te bujni planinski pašnjaci pružaju posjetiocima vanredan užitak. Rijeka

Gostović, koja protiče neposredno pokraj doma, ugodna je za kupanje. Uz dom se nalaze i tereni za odbojku, košarku i nogomet. Iz doma se može organizirati interesantan izlet na vrh Tajana, visok 1296 metara, gdje se nalazi malo planinsko jezero. Za ovaj izlet treba oko četiri sata hoda. Ugodan je izlet i na vrh Čauševca, za što treba oko tri sata hoda. Putevi nisu markirani. Za korištenje planinarskog doma »Rade Kondić« potrebno se je prijaviti Planinarskom društvu »Tajan«, Zavidovići.

OZREN KRAJ TUZLE

Planinarska kuća se nalazi na 917 metara nad morem, nedaleko Kraljice, najvišeg vrha Ozrena, visokog 940 metara. Kapacitet kuće je 16 kreveta, sa električnim osvjetljenjem i priborom za kuhanje. Otvorena je subotom i nedjeljom. Najbliži prilaz kući je od željezničke stanice Lužanjak, na pruzi Dobojski-Tuzla. Put je markiran i vodi od željezničke stanice automobilskom cestom do dječjeg odmarališta pod Ozrenom a odatle planinarskom stazom do kuće. Put se može svladati za oko tri sata laganog hoda. Kraj dječjeg odmarališta nalazi se turistički objekt, gdje se može dobiti smještaj i ishrana. Tu je i ozrenski manastir, izgrađen u XIII vijeku, poznat po svojim freskama. Nalazi se pod zaštitom države kao historijski spomenik. Planina Ozren je veoma lijepa. Obiluje vanredno bujnim planinskim pašnjacima, koji su zimi, kada snijeg padne, vanredni smučarski tereni. Prijave za korištenje kuće prima Planinarsko društvo »Konjuh«, Tuzla. Društvene prostorije se nalaze u ulici Ozrenskog odreda broj 12, Tuzla, telefon 22-32.

VLAŠIĆ

PLANINARSKA KUĆA NA DEVEČANIMA

Na najljepšem dijelu Vlašića, čuvenim Devečanima, podignuta je planinarska kuća posvećena starom planinarskom veteranu Jusufu Pečenkoviću, na visini od 1.763 metra. Kapacitet kuće je 20 kreveta, sa kuhinjom i trpezarijom. Kuća je veoma komforna i pruža lijepu mogućnost za odmor. Čuveno vrelo Devečani nalazi se nedaleko kuće. Kuća je stalno otvorena i djelomično obskrbljena. Najbliži prilaz planinarskoj kući je automobilskom cestom od Travnika, odakle ima 42 kilometra. Do kuće se može doći i pješke od željezničke stanice Turbe, prve stanice od Travnika uzanom prugom prema Jajcu. Put je markiran i može se svladati za nešto više od tri sata.

PLANINARSKA KUĆA NA GALICI

Nešto niže Devečana, među vanredno bujnim pašnjacima, na mjestu zvanom Galica, podignuta je planinarska kuća na 1.450 metara. Kuća je kapaciteta 50 ležaja, sa kuhinjom i trpezarijom. Stalno je otvorena i djelomično obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće je od Turbeta markiranim planinarskim putem koji traje oko dva sata. Do kuće se može doći i automobilskom cestom. Cesta vodi do blizu Galice i odatle do kuće treba oko 15 minuta.

Vlašić je vanredno lijepa planina, prekrivena šarolikim planinskim pašnjacima i dubokim šumama crnogorice i listopadnog drveća. Sirom planine nalaze se seoske bajte, koje se također mogu koristiti za smještaj. Tokom ljeta na planini se nalaze mnogobrojna stada ovaca. Tu se proizvodi i čuveni »Travnički sir«. Posjetiocima planinarskih kuća na Vlašiću pruža se mogućnost izleta na sve strane ovoga šarolikog masiva. Od Galice do Devečara može se doći za nešto više od sat hoda. ninskog masiva. Od Galice do Devečana može se doći za nešto više od sat hoda. Od Devečana vrlo su lijepi izleti na najviši vrh planine Paljenik visok 1943 metra, gdje se gradi relejna stanica, zatim izlet na Santić, gdje se nalazi radničko odmaralište. Planina Vlašić je naročito lijepa zimi. Tu su prekrasni smučarski tereni. Posjetiocima planinarskih kuća na Vlašiću obavezni su prijaviti se Planinarskom društvu »Vlašić« u Travniku. Društvene prostorije nalaze se u Ulici maršala Tita br. 69. Otvorene su radnim danom. Telefon 282.

ZABRDE NA KRUŠČICI KOD VITEZA

Planinarska kuća na Zabrdju nalazi se na 1.030 metara nad morem, nedaleko Viteza, koji se nalazi na uzanoj željezničkoj pruzi Lašva—Jajce, odnosno na asfaltiranom autoputu koji vodi od Sarajeva preko Travnika za Jajce. Kuća je prilično komforna, sa kapacitetom od 35 kreveta, kuhinjom i trpezarijom te ostalim nužprostorijama. Stalno je otvorena i obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće je od Viteza, markiranim planinarskim putem, koji se može svladati za oko dva sata hoda. Može se koristiti i cesta koja vodi od Viteza preko sela Kruščice do Mliništa u dužini od 8 km, a odatle do kuće može se doći za nešto više od pola sata. Planinski masiv Kruščice, na kojem se nalazi Zabrdje, vanredno je lijep i interesantan. Obrastao je dubokim šumama crnogorice i listopadnog drveća, koje su bogate raznovrsnom divljači. Poneki prilično bujni planinski pašnjak daje ovim terenima posebni čar, a predstavlja zimi idealne terene za smučanje. Izleti na okolne terene pružaju posjetiocu poseban užitak. Interesantan je izlet na vrhove Kruščice: Krstac (1596 m), Crni Vrh (1595 m). U okolini kuće nalazi se i nekoliko lovačkih kuća, kao što su Vrioci i Sipova brda. Zanimljiv je predio Ilide, gdje se nalazi toplo mineralno vrelo te vrelo, čiju vodu narod upotrebljava za liječenje nekih bolesti očiju. Tu je još slabo ispitana istoimena špilja. Ona je bogata vanredno lijepim pećinskim nakitim, a u dubini od oko 300 metara nalazi se vrlo lijepo pećinsko jezero, koje ima oko 30 metara promjera. Prijave za korištenje planinarske kuće na Zabrdju prima Planinarsko društvo »Jovica Kosanović«, Vitez.

V R A N I C A

Planinarska kuća na Vranici nalazi se na obali vanredno lijepog Prokoškog jezera na nadmorskoj visini od 1.640 metara. Kuća im kapacitet od 40 kreveta, kuhinju sa potrebnim priborom za kuhanje. Preko ljeta stalno je otvorena i djelomično obskrbljena, a zimi po potrebi. Vranica se ubraja među najljepše naše planine, naročito po svojoj bujnoj vegetaciji. Ispod vrha Krstac (2.070 m) nalazi se žbunje rijetke alpske ruže. Pored toga, u Prokoškom jezeru živi crni salamander, koji se znatno razlikuje od alpskog crnog salamandra, što predstavlja prirodnu rijetkost. Kuća je veoma podesna za smještaj i provođenje godišnjeg odmora. Iz kuće se mogu organizirati interesantni izleti na okolne planine Bitovnju, Pogorelicu, Zec, Matorac, Ščit i druge. Sve ove planine bogate su šumama do 1.600 m visine, a iznad toga se nalaze veoma bujni planinski pašnjaci. Najviši vrh Vranice visok je 2.112 metara. Južno ispod visa Luke nalazi se vrlo Vrbasa. Prijave za korištenje planinarske kuće na Vranici treba slati na PD »Vranicu«, Fojnicu, telefon 14. Najbliži prilaz do kuće vodi iz Fojnice markiranim putem i traje 4 sata. Prilikom posjeta Vranici treba razgledati Fojnicu, koja se spominje još u XIV vijeku. Ima radioaktivnu banju, a poznata je i po nalazištu zlata, srebra i željeza. U mjestu se nalazi i jedan od najstarijih srednjovjekovnih franjevačkih samostana sa značajnom arhivom, bibliotekom i muzejom znatnog historijskog značaja. Posebnu draž kući na Vranici daje Prokoško jezero, čija je najveća dubina 12 metara. Ljeti je veoma pogodno za kupanje.

P O G O R E L I C A

Planinarska kuća na Pogorelici izgrađena je na vanredno lijepom planinskom pašnjaku, na visini od 1.222 metra. Ima 11 kreveta i sedam ležaja. Otvorena je subotom i nedjeljom, te po potrebi. Nije obskrbljena. Najbliži prilaz do kuće je autocestom, koja je nedavno izgradena. Cesta vodi od Kiseljaka, koji se nalazi na autocesti Sarajevo—Zenica, ide nedaleko Fojnice, te preko Bakovića i Dusine dolazi skoro do same kuće. Od Kiseljaka ima 37 km. Od ceste do kuće stiže se za 15 minuta. Postoji i pješački put koji vodi od Kiseljaka preko planine ravno do Pogorelice. Nije markiran. Kuća je veoma pogodna za provođenje godišnjeg odmora i za razne tečajeve. Tereni u okolini kuće su vanredno lijepi, a zimi idealni za smučanje, naročito za početnike. Kuća može poslužiti kao polazna tačka za veoma zanimljive izlete na planine Zec, Matorac, Vranicu i Bitovnju. Duboke listopadne šume, koje su bogate raznovrsnom divljači, te bujni planinski pašnjaci, daju Pogorelici posebni čar. Najviši vrh planine nalazi se nedaleko kuće i visok je 1.441 m. Prijave za korištenje kuće prima PD »Pogorelica«, Kiseljak.

LOPATA KRAJ KREŠEVA

Planinarski dom na Lopati nalazi se u izgradnji i bit će završen ove godine. Predviđa se kapacitet od 50 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i drugim prostorijama, sa električnim osvjetljenjem i vodovodom. Bit će stalno otvoren i obskrbljen. Najbliži prilaz domu je iz Kreševa, malog bosanskog mjesta, čuvenog po kreševskim kovaćima. Put do doma traje oko dva sata hoda. Kreševe je vezano za Sarajevo autobusnim saobraćajem preko Kiseljaka. Za korištenje planinarskog doma na Lopati prijave će primati PD »Bitovnja«, Kreševe.

ŠIBOVI KRAJ BANJALUKE

Planinarski dom na Šibovima, nedaleko Banjaluke, nalazi se 350 metara nad morem. Dom ima 18 kreveta, kuhinju, trpezariju i nuzprostorije, sa električnim osvjetljenjem i pitkom vodom. Dom se nalazi u završnoj fazi izgradnje, ali se već upotrebljava. Stalno je otvoren i djelomično obskrbljen. Najbliži prilaz domu je iz samoga grada slabijim kolskim putem, koji vodi do samog doma. Put traje nepun sat laganog hoda. Dom je pogodan za dnevni i nedjeljni odmor, obzirom da se nalazi u blizini samog grada. Sa doma se pruža vanredan pogled na Banjaluku i okolicu. Oko doma nalaze se vanredni tereni za smučanje, koji su ljeti bujni pašnjaci. Prijave za korištenje doma prima PD »Kozara«, Banjaluka (Stevo Kurbalić, NOO Banjaluka).

DUBOKA KRAJ BUGOJNA

Planinarski dom u Dubokoj nedaleko Bugojna nalazi se u izgradnji. Predviđa se kapacitet od 40 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i ostalim nuzprostorijama. Krajevi oko Duboke su vrlo lijepi i interesantni. Uz sam dom protiče i rječica Duboka, koja je u ljetne dane pogodna za kupanje. Dom će biti stalno otvoren i obskrbljen. Najbliži prilaz do doma je iz Bugojna markiranim putem. Može se svladati za oko dva sata hoda. U izgradnji je i cesta koja će prolaziti neposredno pokraj doma. Za korištenje planinarske kuće prijave treba slati PD »Koprivnica«, Bugojno.

LIČKA PLJEŠIVICA

Na Plješivici, nedaleko Bihaća, nalazi se u izgradnji planinarska kuća. Predviđa se da će biti završena tokom ove godine i da će imati kapacitet od 30 ležaja, sa kuhinjom, trpezarijom i nuzprostorijama. Najbliži prilaz do kuće je iz Bihaća. Put traje oko dva sata. Za korištenje planinarske kuće na Plješivici prijave će primati PD »Plješivica«, Bihać.

KOTLOVACA NA KOZARI

Planinarski dom u Kotlovači nalazi se na južnim padinama legendarne Kozare, 660 metara nad morem. Kapacitet doma je 32 kreveta. Pored toga ima trpezariju, kuhinju, tekuću vodu i ostalo. Stalno je otvoren i obskrbljen. Najbliži prilaz domu je iz Kozarca auto-cestom koja vodi na Mrakovicu. Na četvrtom kilometru odvaja se slabiji put koji vodi do samoga doma. Put do doma dugačak je dva kilometra. Posjetiocima doma pruža se mogućnost detaljnijeg upoznavanja Kozare, koja je tokom posljednjeg rata odigrala vanrednu ulogu. Petnaest minuta od doma nalazi se Vidikovac, odakle se pruža prekrasan pogled na južne dijelove Kozare. Do Mrakovice, čuvenog izletišta na Kozari, gdje se nalazi nekoliko objekata, može se doći za sat hoda. Kozara je obrasla vanredno lijepim šumama i bujnim pašnjacima, koji planini daju posebnu ljepotu. Dom je veoma pogodan za provođenje nedjeljnog i godišnjeg odmora. U toku je izgradnja sportskih objekata i bazena za kupanje u blizini doma. Za korištenje doma prijave treba slati na Planinarsko društvo »Klekovača« u Prijedoru.

PLANINARSKI DOMOVINI BOSNI I HERCEGOVINI

IZ NAŠE ZEMLJE**ODLIKOVANI PLANINARI**

Savez organizacija za fizičku kulturu Hrvatske (SOFK) podijelio je 1. lipnja u Domu JNA u Zagrebu »Nagrade fizičke kulture Hrvatske» za 1962. godinu i zlatne plakete za 30-godišnjicu rada na unapredjenu fizičku kulturu zaslužnim organizacijama i pojedincima. Tom prilikom dobili su priznanje u obliku zlatne plakete i istaknuti zagrebački planinari Zvonimir Badovinac, dr. Vladimir Blašković, dr Božena Bukovinac, Rudolf Čeček, Adalbert Franjić, prof. dr Branimir Gusić, Vlado Horvat, dr Ivo Lipovčak, Petar Lučić-Roki, Zvonimir Rihtman i Zvonimir Vandekar. Plakete je na svečani način uručio Srećko Bijelić, predsjednik SOFK Hrvatske. Osim spomenutih zagrebačkih planinara, plakete će dobiti i pet planinara iz Splita: Ante Grimani, Ante Margetić, Mario Petrović, Špiro Sinović i Stipe Vrdoljak, zatim tri planinara iz Varaždina: Marko Ivić, Pšajd Gustav i Lucijan Smokvina. Osim toga priznanje su dobile i dvije naše organizacije i to PD »Ravna gora« u Varaždinu i PD »Ivančica« u Ivancu.

HERCEGOVACKA TRANSVERZALA

Nakon Sarajevske i Bjelašničke transverzale, sada planinari iz Hercegovine i Mostara pripremaju otvorenje treće transverzale u Bosni i Hercegovini, koja će obuhvatiti tri najveće hercegovačke planine: Prenj, Velež i Čvrsnicu. Put počinje u Mostaru i vodi preko Teleće Lastve na vrh Veleža (1970 m) i dalje preko Orlinke na Prenj, odakle se spušta do Boračkog jezera. Preko sela Krstaca i preko Borašnice opet se penje na Prenj i preko Zelene glave, Lupoglava i Osobca spušta u kanjon Neretve. Iz Neretve staza se kreće od Aleksina hana prema Čvrsnici pravcem doline Divlje Grabovice, Žljeba, Hajdučkih vrata na vrh Vilinac i preko Ploča na Blidinje jezero. Staza se konačno uspinje na Čabulju, odakle se postepeno spušta u Mostar. Nova transverzala bit će dugačka oko 200 kilometara i može se ubrojiti među teže transverzale.

»RIMSKI ZID« NA PODRUČJU GORSKOG KOTARA

Stručnjaci Narodnog muzeja u Rijeci pridružili su se akciji za istraživanje ostataka »Rimskog zida», koju su prije tri godine pokrenule naučne institucije Slovenije. Taj su zid izgradili Rimljani u četvrtom vijeku, da bi se zaštitali od provala s istoka, a protezao se od Rijeke preko Trstenika do Prezida u Gorskog kotara, odakle je preko Ajdovčine išao prema Trstu. Dužina tog zida iznosi je preko stotinu kilometara.

Dio tog zida na području Slovenije već je istražen, a sada se ostaci tog značajnog historijskog spomenika istražuju na području riječkog kotara. Slovenske naučne institucije, koje su sudjelovale u istraživanju »Rimskog zida« na području svoje republike, pripremaju posebnu publikaciju koja će biti objavljena na slovenskom i talijanskom jeziku. »Rimski zid« će biti unesen u arheološku kartu Europe i Jugoslavije.

»Rimski zid« se sastoji od dva reda kamenja sa strane, a u sredini je nasut sitnjim kamenjem, koje je vezano malterom. U temelju je širok 2 m, a visok 2 do 3, na nekim mjestima i 4 metra. Na riječkom području, pored dobro očuvanih dijelova zida, pronađeno je više tornjeva i jedan kastrum.

**PLANINARSKA DRUŠTVA
I LJETOVANJE NA MORU**

Dva zagrebačka planinarska društva pružaju svojem članstvu mogućnost jeftinog ljetovanja na moru. PD »Zagreb« imá svoje odmaralište u Nerezinama na otoku Lošinju. Odmaralište ima šest soba i kuhinju. Članovi imaju mogućnost upotrebe kuhinje ukoliko ne žele prehranu u mjesnom restoranu. Cijena po krevetu s uključenom boračkom taksom iznosi u glavnoj sezoni 200 dinara, a izvan sezone 160.

PD »Željezničar« ima svoj kamp s kućicama i šatorima na Punta Miki kod Zadra. Kućice imaju 2–6 kreveta i šatore za 2–3 osobe. Cijena cijele kućice prema broju ležaja iznosi u glavnoj sezoni 290 do 720 dinara, a izvan sezone 230–580 dinara. Cijene šatora su još jeftinije. Cijeli panzion iznosi 900 dinara. Uvezvi u prosjeku, navedene cijene su među najpovoljnijima na jadranskoj obali.

10-GODIŠNICA PD »OZREN« U SARAJEVU

Čudnovato zvuči, ali je istina, da je Planinarsko društvo »Ozren« iz Sarajeva »rođeno« na Treskavici. Zanimljiva je priča o tome, i vrlo je kratka. Dopustite da vam je ispričamo. Grupa od desetak planinara tvornice »Zrak« iz Sarajeva prije 10 godina, tačnije 22. kolovoza 1952. godine, organizirala je izlet na Treskavicu. Taj dan je bio lijep i sunčan, pravi ljetni dan. Na samom vrhu, dok su se odmarali i uživali u prekrasnim vidicima, jedan od članova te grupe predložio je da osnuju pri svome radnom kolektivu planinarsko društvo. Ostali su prihvatali taj prijedlog jednoglasno. I tu su obrazovali inicijativni odbor.

Od toga dana prošlo je svega šest dana. Već 28. kolovoza 1952. godine održana je osnivačka skupština, kojoj je prisustvovalo 53 člana i na kojoj je osnovano Planinarsko društvo »Ozren«.

Zbog ovakve brzine »radanja« novog društva, mnogi su ga u gradu na Mljački smatrali »nedonošetom«. Ovo tim prije, što je društvo bilo vezano uz radni kolektiv, a to je bila novina za ono vrijeme.

Međutim, ubrz su te sumnje otpale. Mlado društvo je počelo da radi sve intenzivnije i brzo je razvilo svestranu planinarsku aktivnost. Istina, razvojni put »Ozrena« bio je trnovit, kao i ostalih planinarskih društava, naročito u ostvarenju osnovnih zadataka: povećanja brojnog stanja članstva i stvaranja navika kod radnih ljudi za što češći odlažak u planinu. Potencijalne snage su rasle. Upornom borbi i zalaganjem svakog pojedinog planinara to se postiglo u priličnoj mjeri. Ali, još uvijek ne toliko da bi 395 članova, koliko ih sada ima, bili zadovoljni. Jer, u odnosu na broj zaposlenih ljudi u poduzeću »Zrak«, priličan je broj onih, naročito mladih, koji nisu članovi planinarskog društva, a niti su osjetili potrebu za izlazak u planinu. Dobri poznavaoći situacije u radnom kolektivu — planinari »Ozrena«, smatraju da nije daleko dan kada će svi članovi ovog radnog kolektiva postati članovi planinarskog društva.

Pored toga, članovi »Ozrena« za proteklih 10 godina postigli su značajne uspjehe u svim vidovima planinarske aktivnosti i djelatnosti. U prvom redu, treba istaći, da su, na ruševinama stare žandarmerijske stanice, izgradili veoma lijepi planinarski dom na planini Ozren (1452 m). Dom ima šest soba za spavanje sa 34 kreveta, kuhinju, trpezariju i ostale nusprostorije, kao i tekuću vodu. Za izgradnju ovog doma izdašnu materijalnu

pomoć dao je radni kolektiv tvornice »Zrak«. Ipak, procijenjeno je da je vrijednost zgrade i namještaja mnogo veća, nego što su uložena sredstva. To se moglo postići time što su vrijedne planinarske ruke u njega »ugradile« dio svoje snage, mišića i mnogo litara znoja. Ovaj dom je polazna i prva tačka pri obilasku Sarajevske transverzale.

Kao rijetko koje planinarsko društvo, »Ozren« se može pohvaliti da je odgojio dosta mladih planinarskih kadrova i da su od ukupnog broja članstva polovica mladići i djevojke. Mnogi od njih su završili tečaj za pružanje prve pomoći, za planinarske vodiče, obučili se i ovladali tehnikom rukovanja foto-aparatom, upoznali tehniku kretanja pomoći karte, busole i azimuta, obučili se da se pomoći užeta spuštaju u duboke pećine podzemlja i penju na visoke stijene, te spuštaju na smučkama niz zaledene strmine. Sve ove i druge vještine naučili su uz pomoć agilnih planinara ovog društva.

Teško bi bilo sada, nakon 10 godina, približno pobrojati sve ono što su učinili planinari »Ozrena«. Još teže bi bilo izmjeriti kilometre koje su prešli pješice skoro preko svih naših planina od Triglava do Đevđelije. Dovoljno je reći samo to da su priredili preko 800 izleta. Osim toga, oni su učestvovali na svim planinarskim sletovima, partizanskim marševima i orientacionim takmičenjima, na kojima su kao po nekom pravilu osvajali najbolja mjesta.

Jednom riječju, članovi ovog društva razvili su veliku aktivnost i nesumnjivo postigli značajne uspjehe.

O tome najbolje svjedoče mnoge povjale i priznanja Saveza planinara Jugoslavije i Saveza planinara Bosne i Hercegovine, koji su za uspješan 10-godišnji rad ovom društvu dodijeliti zlatne značke kao najveće moguće priznanje. Pored toga, preko 20 članova »Ozrena« nosi zlatne i srebrne značke Saveza planinara Bosne i Hercegovine, koje su dobili u znak priznanja za zasluge u planinarskoj organizaciji.

Na godišnjoj skupštini, koja je održana 13. travnja, društvo je u znak priznanja i zahvalnosti svojim članovima-osnivačima i najboljim članovima dodijelilo spomen-plakete. Plakete i spomen-zastave dobilo je 16 planinarskih društava sreza Sarajevo u znak priznanja međunarodne saradnje.

Za ovu jubilarnu godinu na skupštini je usvojen plan rada, koji je u odnosu na ranije godine, znatno obimniji i raznovrsniji. Pored ostalog, predviđen je obilazak nekih transverzala ekipno i pojedinačno.

Planinari »Ozrena« su obećali da će uložiti maksimum truda da ovaj plan ostvare.

Za predsjednika društva ponovno je izabran Šrempt Josip, dosadašnji dugo-godišnji predsjednik i osnivač društva, i predsjednik Saveza planinara Bosne i Hercegovine.

U. Beširović

130 TISUĆA PLANINARA U JUGOSLAVIJI

Planinarski savez Jugoslavije koordinira rad šest republičkih saveza. Konačem prošle godine bilo je u Jugoslaviji 418 planinarskih društava s ukupno 130.339 članova. Od toga broja bilo je odraslih članova 69.964, a omladine 60.435. Planinarski savez Hrvatske ujedinjuje 65 društava s ukupno 22.920 članova, od kojih je 12.734 odraslih članova 6.115 omladinaca i 4.071 pionir. Po broju članstva PSH zauzima u Jugoslaviji treće mjesto iza NR Slovenije i NR Srbije. U Jugoslaviji ima ukupno 355 planinarskih objekata sa 11.109 ležaja. Od toga broja otpada na NR Hrvatsku 52 objekta i 1.393 ležaja. I po broju objekata i ležaja Planinarski savez Hrvatske zauzima treće mjesto. Najviše planinarskih objekata ima NR Slovenija — 167 sa 5.020 ležaja, dok drugo mjesto zauzima NR Srbija sa 69 objekata 2.620 ležaja. Na jedan objekt u Sloveniji otpada 308 planinara, a u Hrvatskoj 440 planinara.

DEŽURSTVA U SKLONIŠTU NA BIJELIM STIJENAMA

Počam od mjeseca lipnja uvelo je PD »Rade Končar« iz Zagreba dežurstva u planinarskom skloništu na Bijelim stijenama u Gorskem kotaru. Dežurstva će biti organizirana 21—22. VII, 25—31. VII, 18—19. VIII, 8—9. IX i 29—30. IX. U te dane posjetiocu će u skloništu moći dobiti razna pića, čajeve i drugo. U ostale dane ključevi od skloništa bit će pohranjeni kod druga Zrnića, službenika Šumarije u Jasenku. Zagrebačkim planinarima se preporuča da se prije posjeta Bijelim stijenama najave u Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a.

OTVOREN NOVI PLANINARSKI DOM NA KOZJAKU

Dana 1. maja svečano je otvoren planinarski dom »Putalj« na Kozjaku. Svečanosti su prisustvovali delegati PSJ, PSH, te brojnih društava Hrvatske, Bosne i okolnih društava. Dom je moderno ureden sa 32 kreveta i 30 skupnih ležaja, električnom strujom, radiom i televizorom. Nalazi se na dominantnom položaju iznad Kaštel Sućurca sa pogledom na Split sa okolicom i na srednje dalmatinsko otočje. Od K. Sućurca do doma je oko jedan sat hoda.

Novi planinarski dom na Kozjaku

ELEKTRIFICIRANA SPILJA AMAI LOKVARKA

Nedavno je konačno uredena za posjet turista spilja Lokvarka nedaleko mješta Lokve u Gorskem kotaru. Ta lijepa i prostrana spilja sada je električki osvijetljena i tako je postala atrakcija i za širu publiku.

VI. SKUPŠTINA PLANINARSKOG
SAVEZA JRGOSLAVIJE

U planinarskom domu kod Velike na podnožju Papuka održana je 11. i 12. veljače VI skupština Planinarskog saveza Jugoslavije, kojoj su uz 130 delegata iz čitave Jugoslavije prisustvovali i predstavnici Turističkog saveza Jugoslavije, Ferijalnog saveza Jugoslavije, izviđača, JNA i NO kotara Slavonska Požega. Predsjednik PSJ, Rade Kušić, koji je pozdravio delegate i otvorio skupštinu, iznio je u uvodnoj riječi uspjehe kao i teškoće s kojima se Savez borio u prošle tri godine između V i VI skupštine. To razdoblje je okarakteriziralo daljnje organizaciono učvršćenje i PSJ i republičkih saveza i osnovnih organizacija — društava. Stalni porast broja članova i društava rezultat je sve upornijeg nastojanja na pronaalaženju novih oblika rada i daljnje razrade sadržaja rada. Sve veći broj tečajeva, ljetnih i zimskih, za vođice, za službu spasavanja, alpiniste, a u posljednje vrijeme i za speleologe, također govori o tome, da naše organizacije rješavaju s više sistema sadržaj rada.

Broj članova PSH osobito je porastao u posljednje tri godine — od 91.000 na više od 130.000, a broj društava od 318 na 418. Na rad Saveza bila je od utjecaja i rezolucija Kongresa fizičke kulture, što se posebno očitovalo u davanju jačeg karaktera fizičke kulture planinarskim organizacijama. Skupština je donijela novi statut, s obzirom da su u razdoblju između dvije skupštine nastale promjene u razvoju našeg društva i da je povećana uloga društvenih organizacija. Te promjene morale su se odraziti i u statutu. Za novog predsjednika Planinarskog saveza Jugoslavije izabran je dr MARIJAN BRECELJ, član Saveznog izvršnog vijeća i državni sekretar za poslove robnog prometa.

ADAPTACIJE U NEKIM NAŠIM DOMOVIMA

PD »Platak« iz Rijeke dobrovoljnim radovima uredilo je planinarski dom na Snježniku nedaleko Risnjaka i tako ga opet osposobilo za upotrebu. Taj dom ima najljepši položaj od svih domova u Hrvatskoj — smješten je pod samim vrhom Snježnika — no svojim položajem izložen je čestim vremenskim nepogodama, pa je vrijeme učinilo svoje. Krov je počeo propuštati i vлага je prodirala u prostorije.

Uz pomoć PS Hrvatske PD »Biokovo« iz Makarske obnovilo je dom na Biokovu koji se nalazi na nadmorskoj visini od 1370 metara. Preuređenje je stajalo oko 600.000 dinara. Za ljetnih mjeseci, kada u Makarskoj traje kupališna sezona, dom predstavlja vrlo atraktivnu tačku za turiste i goste koji tu koriste godišnji odmor. Srećom, prilikom nedavnog potresa u makarskom primorju dom nije stradao, makar se nalazio u području koje je bilo u središtu postradalog kraja.

Dom na Kleku kojem je lani postradao krov prilikom nevremena, opet je u ispravnom stanju i sposoban da primi na konak do 50 planinara. Otvoren je samo subotom i nedjeljom, dok se u ostale dane treba obratiti planinarskom društву u Ogulinu.

Skupina od 25 članova PD »Rade Končar« iz Zagreba konačno je uredila planinarsku kuću na Bijelim stjenama u Gorskem kotaru. Kuća sada ima uredenu sobu sa 25 slamarica, peć u kuhinji i spa-vaconici, razno posude za pripremanje hrane i dovoljnu količinu drva za ogrijev. Osigurana je pitka voda i petrolejska rasvjeta. Kuća je zatvorena, a klučevi se nalaze kod šumara Gojka Anteševića u Jasenku, pa se zbog toga preporuča pristup kući preko Jasenka.

NOVE PLANINSKE KUĆE U HRVATSKOJ

Ove godine predviđa se gradnja četiri planinarska objekta u hrvatskim planinama. U izgradnji se već nalazi planinarsko sklonište u Velikoj Paklenici u Južnom Velebitu kod zaseoka Parić. Sklonište se nalazi iznad sastavka potoka Brezimenače i potoka Paklenice u šumovitom dijelu nacionalnog parka Velike Paklenice. Gradnju izvodi planinarsko društvo iz Zadra. Osim toga predviđa se i gradnja ceste kroz veliku Paklenicu, koja će omogućiti vozilima prilaz u taj dio Velebita s Jadranske magistrale.

U Jelovoj Ruji, također u Južnom Velebitu, u izgradnji je kuća, koja će jednim dijelom služiti kao planinarsko sklonište, a drugim dijelom kao lugarnica. Do novog objekta moći će se prići i cestom od Brušana nedaleko Gospića. Sklonište se nalazi u šumovitom dijelu Velebita na ličkoj strani u blizini vode, nedaleko vrha Visočice. Ovo sklonište značno će olakšati planinarima dužinski put Velebitom na putu od Oštarija do doma na Štirovcu.

Do sada na toj relaciji nije bilo osigurano nikakvog noćišta. U planu je osim toga i izgradnja doma na Visočici, na mjestu gdje je prije rata bio Gojtanov dom.

U planu je izgradnja planinarske kuće u istočnom dijelu Medvednice na istočnoj padini Roga u Lipi. Izgradnju će voditi PD »Lipa« iz Sesveta. Kuća će služiti kao međustanica na dužinskom putu između doma na Puntijarki i kuće nad Vugrovcem.

U izgledu je i skorašnje otvorenje novog planinarskog objekta na Učki, na prijevoju Poklon, nedaleko hotela, a uz samu cestu koja vodi iz Rijeke u Pazin. Na molbu planinarskog društva u Opatiji ćećina je odlučila da planinarima da u vlasništvo jednu manju gospodarsku zgradu na tom mjestu. Društvo je već prisustvovalo pripremnim radovima na uređenju i adaptaciji tog objekta. Predviđeno je deset ležaja i čajna kuhinja, što će u početku mnogo značiti za češće posjećivanje Učke.

TEČAJ GSS U BiH

Od 15. do 22. aprila ove godine na Treskavici je održan zimski tečaj Gorske službe spasavanja, koji je organizirala Baza gorske službe spasavanja Saveza planinara Bosne i Hercegovine.

Na ovom tečaju učestvovalo je 15 planinara iz pet planinarskih društava i tri milicionara iz stanice Narodne milicije: Potoci, Konjic i Jablanica (područje Preanja i Čvrsnice).

Svi učesnici uspješno su završili tečaj, od kojih su devet dobili značke gorskih spasavalaca, jer su ranije završili ljetni tečaji, tako da sada u Bosni i Hercegovini ima ukupno tridesetpet nosilaca cve značke.

Zahvaljujući pomoći Saveza planinara Slovenije, na ovom tečaju su po prvi put u Bosni i Hercegovini primijenjena savremena sredstva spasavanja unesrećenih u planini, kao što su: »akija«, sonde, lavinska užad i dr. Osim opreme, spomenuti Savez uputio je i dva instruktora (Masarić Vid i Teržaj Anton), koji su uz pomoć instruktora iz BiH (Entraut Drago i Bozja Drago), te liječnika dr Vobornik Miroslava, uspješno obučili 15 novih gorskih spasavalaca.

Teržaj Anton na ovom tečaju je imao nezgodu. Naime, trećeg dana tečaja slomio je nogu u blizini doma, tako da je jedan dio tečajaca imao priliku da (otpremajući ga do sarajevske bolnice) pokaze znanje i položi ispit iz »praktične obuke« na svome nastavniku. U.B.

POTREBA OSNUTKA PLANINARSKIH STRAŽA

Zavod za zaštitu prirode u Zagrebu uputio je raspis svim planinarskim društima u NR Hrvatskoj o potrebi osnutka planinarskih straža. U raspisu se ističe, da se u posljednje vrijeme razvitkom boljih prometnih veza i motorizacijom građana, te izgradnjom planinarskih domova povećava broj posjetilaca planina, a time i ugroženost planinskog bilja i drugih prirodnih objekata u planinama. Naime, upravo na mnogim planinama nalaze se lokaliteti, koji su zbog sačuvanih šuma, geoloških fenomena, rijetkih biljaka i životinja već zaštićeni ili su evidentirani kao vrijedni prirodni objekti, te će uskoro biti zaštićeni na temelju Zakona o zaštiti prirode. Tako je na pr. Risnjak zaštićen kao nacionalni park, obronci Male Kapele uključeni su u Nacionalni park Plitvička jezera, dio Velebita pripada Nacionalnom parku Paklenica, neke površine Ličke Plješevice proglašene su strogim prirodnim rezervatom, a južni dio Medvednice, Jankovac na Papuku, Japlenski vrh, Šumetlica — Begovača na Psunj u dr. zaštićeni su kao park-šume. Za neke lokalitete na Biokovu, Cesogradskoj gori, Ivančići, Japetiću, Kalniku, Kleku, Maloj Kapeli, Oštrcu, Papuku, Psunj, Strahinjčići, Učki, Velebitu i Velikoj Kapeli bit će uskoro poveden postupak zaštite.

Mnoge rijetke bilje rastu na planinama; često su te biljne vrste značajni predstavnici našeg biljnog svijeta, jer rastu ili samo na planinama, ili kao endemi i relikti rastu samo na području Hrvatske, ili samo na jednom masivu ili, da pače, samo na ograničenim lokalitetima pojedine planine. Također i rijetke životinje dolaze samo na pojedinim planinama (medvjed, divlja mačka, tretireb i druge ptice, rijetke gušterice, razni kukci i dr.). Osim toga i područja značajnih borbi, sastanaka, bolnica, groblja iz NOB-e nalaze se u brojnim našim planinama, pa će biti zaštićeni kao memorialni prirodni spomenici. Konačno, mnogi kulturno-historijski spomenici (većinom ostaci starih gradova) također su razasuti po gotovo svim našim planinama i gorama, te predstavljaju svjedočke povijesti i kulturnu baštinu našeg naroda.

Prvenstvena dužnost članova planinarskih straža bilo bi čuvanje planinskog bilja od branja i oštećenja, te životinja (osobito ptica) od ubijanja. Međutim, pripadnici straža surađivali bi, naročito nedjeljom i blagdanima, i na čuvanju šume od požara, te na čuvanju zaštićenih površina (rezervata, park-šuma, memori-

jalnih spomenika, vidikovaca, te kulturno-historijskih spomenika). Oni bi zato na pristupnim putevima i stazama, u okolini planinarskih domova, odnosno u blizini frekventiranih objekata upozoravali izletnike na dužnost čuvanja svih spomenutih vrjednota na planinama. Za članove planinarskih straža bilo bi uputno birati mlade planinare (učenike),

jer bi oni mogli odgojno djelovati i na školskim ekskurzijama (sprečavanje branja biljaka, ubijanja ptica zračnim puškama, uništavanje glijezda i sl.). Za pripadnike straže potrebno je organizirati i seminar, na kojima bi mogli upoznati rijetke biljke i životinje, koje treba posebno čuvati.

IZ INOZEMSTVA

PONOVNO NA NANGA PARBATU

Koncem travnja odlazi iz Münchena ekspedicija Alpenvereina u Himalaje da osvoji Nanga Parbat preko poznatog Diamar brida. Kao što smo javili, prošlogodišnji pokušaj nije uspio, jer se ekspedicija morala zbog nadolaska monsuna povući na visini od 7150 m, nakon što su glavne teškoće bile svladane. Vodstvo ekspedicije je ponovno povjereno dr Karl Herrligkofferu, dok ekipu sastavlja 7 alpinista sposobnih za najveće pothvate: Michael Anderl (46), Toni Kinshofer (27), Anderl Mannhardt (22), Siegfrid Löw (28), Manfred Sturm (26), Armin Erdenkäufer (27) i Hubert Schmidbauer.

USPONI U NOVOJ GVINEJI

Poznati alpinista, etnolog i pisac Heinrich Harrer boravi već nekoliko mjeseci u planinama Nove Gvineje. Poslije nekoliko objavljenih vijesti o nestanku njegove ekspedicije, konačno je javljeno da je prvenstveni uspon na dosada neosvojeni vrh u Carstensze masivu uspio. Citav lanac se proteže na visini od 5000 metara. Harrer se namjerava tek koncem ljeta vratiti u Evropu.

ROTWAND

Prvi zimski uspon u direktnoj južnoj stijeni Rotwanda (Rosengarten) predstavlja jedan od najtežih uspona ove zimske sezone. Stijenu su svladali 24. i 25. prosinca 1961. petorica alpinista. Nijemci Werner Bittner, Reiner Kauschke, Petter Siegert i Talijani Nando Nusdeo i Taldo Vasco. Ova stijena, koja predstavlja i ljeti izvanredan penjački problem, ocijenjena sa ocjenom krajnjih ljudskih mogućnosti.

EKSPEDICIJA NA PUMORI

Iz Genove je koncem siječnja otputovala jedna četveročlana ekspedicija u Himalaje s namjerom da osvoji 7145 m visoki Pumori. Taj himalajski sedam-

tisućnjak, koji se nalazi u području Mount Everesta, dosad je ostao neosvojen usprkos nekoliko juriša japanskih i engleskih ekspedicija. Vodstvo ekspedicije je preuzeo 32 godine stari Gerhard Lenser iz Freiburga. Uz njega sudjeluju u ekspediciji 31 godinu stari ing. Hans Rützel, također iz Freiburga (Njemačka), te dva Švicara: Uli Hürleman iz Konat-Kappela (osvojio je sjevernu stijenu Eigera u rujnu 1961), star 21 godinu i već poznati Himalajac, 30-godišnji Ernst Forrer iz Wildhausa. Forrer je sudjelovao u švicarskoj ekspediciji kojoj je uspjelo prvo osvajanje Dhaulagirija.

PRVENSTVENI USPONI U WILD KAISERU

Dvojici mlađih alpinista iz Kufsteina, Davidu Leitneru i Günter Sachenmaieru je uspjelo osvojiti direktni brid Predigtstuhla u poznatom masivu Wild Kaiseru. Ključni problem uspona je bio 150 metara visoki okomiti prevjesni dio brida. Na čisto penjanje je otpalo 14 sati. Prvo ponavljanje je uslijedilo tjedan dana kasnije, a ispenjali su također mlađi alpinisti iz Kufsteina (u podnožju Wild Kaisera): Toni Erharter i Albert Hosp. Stari smjer u bridu Predigtstuhla je bio prvi puta svladan 1908. od Hans Matajeka. Direktni, donji dio brida prvi puta su svladali 1927. godine alpinisti iz Rosenheima: F. Kummer i R. Frank.

LAVINSKI NOVITETI

Na inicijativu poznate švicarske alpske istraživačke stanice na Jungfraujochu, održan je u Betelbergu kongres na kojem su izmijenjena iskustva sa područja spasavanja unesrećenih alpinista od lavina. Najveću pažnju je izazvao jedan magnet koji treba da ubuduće sveđe na minimum smrtnе nesreće prilikom zatrpanja od lavina. Nova medota se sastoji u tome da skijaš ili alpinist nosi sa sobom spomenuti magnet (veličina čahure). Konstrukcija magneta je takva

da ne utječe na magnetsko polje, a ujedno ne ovisi o promjenama temperature, pritiska, snježnih prilika i nevremena. Veličina magneta dozvoljava njegovu ugradnju u cipele. Moguće ga je i na razne druge načine nositi sa sobom. Velika osjetljivost instrumenta dozvoljava da se unesrećenim od lavina u dubinama većim od tri metra dovede pomoći i oslobođi ih lavina.

NOVOSTI IZ NEPALA

Od ove godine sve ekspedicije koje osvajaju vrhove Himalaja u području Nepala, treba da se pridržavaju novih poštrenih mjera. U 20 tačaka su sadržane nove izmjene, koje će uveliko smanjiti mogućnost vršenja uspona u navedenom dijelu himalajskog gorja. Evo nekoliko izvadaka: Svaka ekspedicija treba da ima pratioca-nepalskog oficira, koga određuje nepalska vlada. Ekspedicija mora tom pratiocu pokriti troškove puta iz Kathmandu i natrag, te uz kompletну opskrbu platiti mjesечно 320 nepalskih rupija. Osim toga ekspedicija stavlja na raspolaganje pratiocu kompletну visinsku opremu (vreća za spavanje i dr.). Ekspedicija se smije samo zadržavati u području za koje je dobivena dozvola, s time da vlada može povući dozvolu kada to zaželi (i za vrijeme vršenja uspona). Nakon završetka uspona potrebno je vladu dostaviti kratak izvještaj sa izvedenih uspona, a unutar 6 mjeseci dostaviti cijelokupni materijal sa iscrpnim izvještajima. U slučaju smrti oficira-pratioca ekspedicija je dužna isplati 5000 rupija, a za smrt nosača 2000 nepalskih rupija. Sva fotografija koja se želi objaviti, mora da bude dostavljena nepalskoj vladi. Za ekspedicije na Dhaulagiri, Everest, Lhotse, Makalu, Cho Oyu, Manasu, Kanchanjugu, Annapurnu potrebno je uplatiti protuvrijednost od 4800 rupija u US dolarima ili engleskim funtama, za ostale vrhove iznad 25.000 stopa 3200, a za vrhove ispod ove visine 1600 rupija. Prilikom dolaska u Nepal potrebno je ispuniti prijavni formular za svu robu i to posebno robu 1, koja se troši u Nepalu i robu 2 koja se vraća sa ekspedicijom. Roba 1 podliježe carini, dok se za robu 2 ostavlja kaucija, koja se vraća prilikom povratka. To su u glavnim crtama najosnovnije tačke novih mjera nepalske vlade. Mislimo da je svaki komentar suvišan.

SEDAM EKSPEDICIJA U NEPALU

Usprkos novih mjera, čak sedam ekspedicija namjerava ove godine posjetiti Nepal. Indija želi ponovno pokušati osvo-

jiti krov svijeta, Mount Everest, jedna austrijska ekspedicija osvaja Dhaulagiri, dok se Francuzi spremaju na dosad neosvojenu Janu. Zapadnonjemačko-nepalska ekspedicija pokušat će osvojiti Pumori, dok se tri potpuno neovisne japanske ekspedicije spremaju u Langtang-Himalaju na vrh Mukut Peak.

ŽENE U HIMALAJI

Pet Engleskinja će pokušati osvojiti Gagdula Peak u zapadnom Nepalu. Vodstvo ekspedicije je povjerenio Grafin Gravini, koja je već vodila poznatu žensku ekspediciju na Cho Oyu 1959. godine. Nadamo se da će ova ekspedicija vršiti uspone sa više sreće. Naime, 1959. godine je lavina odnijela pod samim vrhom dvije domorotkinje i tada najbolje svjetske alpinistice Claudiu Cogan i Van der Stratten.

ANGLEZI U PAMIRU

Dvanaest članova ekspedicije pod vodstvom poznatog Sir John Hunta odlazi u Pamir s ciljem da osvoji najviši vrh Pamira Mt. Stalin (7495). Ekspedicija će pokušati osvojiti vrh preko zapadnog grebena, kojim se do sada nije uspinjala ni jedna ekspedicija. U lipnju namjerava ekspedicija da krene u Sovjetski savez. Dozvola boravka važi 65 dana.

IRCI U ANDAMA

Ekspediciji irskog univerziteta uspjelo je prvi puta osvojiti do sada neosvojeni Aiguille de Poincenot u Fantroy-grupi Anda. Vrh su osvojili poznati engleski alpinista Don Whillans i Tony Kavanagh 31. siječnja. Vrh je dobio ime po francuskom alpinisti Poincenotu, koji se 1952. godine smrtno unesrećio prilikom pokušaja osvajanja navedenog vrha.

OSVAJAČ EIGERA U ANDAMA

Poznati alpinista iz Münchena Anderl Heckmaier, poznat po svom usponu u sjevernoj stijeni Eigera 1938. godine, otisao je u proljeće ove godine u Ande. Ekspediciju sačinjavaju po jedan geolog, liječnik i tri alpinista iz Allgäu. Heckmaier namjerava obići područje prošlogodišnje katastrofe, poznati Huascaran u čileanskim Andama. Ekspedicija će također vršiti uspone na nekoliko šest i pet-tisućnjaka u Cordillera Blanca.

A. R.

OSAMNAESTA ŽRTVA EIGERA

Ludi pokušaj da sjevernu stijenu Eigera kao prvi čovjek prepenje solo, donio je smrt 22-godišnjem alpinisti Adi Mayeru. Drugog dana svoje penjačke ture survao

prijećnice, otprilike 1000 metara duboko u slobodnom padu. Smioni pokušaj mladog Tirolca razbio se o »zid sudbine« evropskih alpinista. 1800 metara okomiti zid 3974 metara visokog Eigera progutao je svoju 18. žrtvu u posljednjih 26 godina. »Zid snova« ne pozná samilosti. 18 alpinista žrtvovalo je život, da bi ih samo 43 uspjelo doći na vrh.

Oko 3 sata uzutro, u subotu 26. VIII ušao je Adi Mayer u stijenu. Do večeri podigao se do tako zvane »peglek« (Bügelseisen), gdje je smjestio bivak za noć i oko 21 sat preko ugovorenog raketnog signala javio na Mali Scheidegg stacioniranim promatračima da je zdrav.

U ponедjeljak nastavio je Mayer, kako se kod krasnog, bistrog vremena moglo preko teleskopa promatrati, svoj uspon prema vrhu Eigera. Većim dijelom je posve zamrznutu »Rampu« prepenjao bez dovoljnog osiguranja, ne zabijajući klinove, odričući se svakog osiguranja. Vjerojatno je smatrao da će vrh osvojiti u ponedjeljak uveče.

Tri sata je prošlo kako je Adi Mayer napustio bivak, prešao mjesto na visini od 3300 metara gdje su se 1935. godine smrza dva Nijemca, koji su prvi pokušali prepenjati sjevernu stijenu Eigera. To se mjesto kasnije provzalo »smrtni bivak«. Nastavio je dalje penjati »Rampu«, kada se dogodila nesreća. U ta tri sata otisao je dalje samo 100 metara. Preko teleskopa mnoštvo stranih izletnika i domaćih penjača vidjelo je da je mladi Tirolac izgubio uporište. Jedan jedini krik užasa preleto je preko suncem obasjane terase. Tisuću metara survao se u slobodnom padu unesrećeni, više puta se preokrenuvši, prije nego je na podnožju udario u stijenu.

Heinrich Harrer, jedan od četvorice prvih osvajača sjevernog Eigera, koji je 1938. godine zajedno sa genijalnim Fritzom Kasparekom stao na vrh, i neosporno najbolji poznavalec planine, izjavio je povodom nesreće: »Smatram da je solo-ulaz u nesto tako pretjerivanje. Ja se to nisam nikad usudio«. Harrer je našao objašnjenje kako se mogla dogoditi nesreća. U »Rampi« ima jedna vrsta okomitih pukotina. To se u zimi između stijena i leda dade svladati kao kamin. U ljeti to ne ide. »Rampa« je ljeti ujutro smrznuta, a preko dana je vodopad

koji kroz ponor suklja u dubinu. O tom vodopadu pisala je jedna francuska ekspedicija u svom izvještaju: »40 metara kroz vodopad. Je li to penjanje?«

Dalje kaže H. Harrer: »Adi Mayer imao je vjerojatno pred očima zimske prilike, kada se odvazio solo u stijenu. Takvo nešto mora se odlučiti između sebe samoga i svoje savjesti. Ipak, nitko tko je zid jednom svladao ne pokušava ponovo.«

O »Rampi« pisao je H. Harrer u svojoj knjizi »Bijeli pauk« (»Die weisse Spinne«), izašloj 1959. g. »U tom zidu sve je teže nego izgleda. Ne može se preko njega »pretrčati«, pošto tu nema hraptavih ploča, dobrih zahvata i koraka. Ovdje je kamen nizbrdo rasporeden, a pukotine, u koje se klinovi mogu utjerati, malobrojne su. Ta »Rampa«, položena u gornjoj trećini zida, postala je sudbina Adija Mayera.«

Kao vrstan alpinista bio je pozvan da sudjeluje u ekspediciji u Norvešku. U Norveškoj je bio sa Tonijem Hiebelerom i Walterom Alembbergerom, koji su prvi izvršili zimski uspon na Eiger. Prepostavljao se da je Adi oba prijatelja doputivao o svim pravilima umijeća zimskog uspona Eigera.

Ove godine spremao je jednu ekspediciju. Možda na Kavkaz. Izgleda da je Adi Mayer vjerovalo kako ga samo jedan smioni pobjig u Sjevernom Eigeru može dostojno pripremiti za tu ekspediciju.

Sa posljednje ekspedicije u Norvešku nije se vraćao kući. Na putu za domovinu odvojio se od svojih pratilaca i krenuo u Švicarsku, obuzet samo jednom misli — »zid snova« solo osvojiti.

Savjestan, kakav je Adi Mayer bio, pripremao se za taj pothvat pažljivo i tačno. No, zbog čega je, inače tako promišljeni Mayer uopće na takav pothvat mislio, teško je objašnjivo.

Da je poznavao opasnosti stijene dokazuje njegova izjava: »Ne bih nikad uzeo alpinistku za ženu. Bilo bi neodgovorno uzimati je na moje ture.«

Adi Mayer postao je 18. žrtva zida, koji 26 godina već fascinira svojom ljetopotom evropske alpiniste; zida, protiv čije su se podmuklosti borili toliki alpinisti; zida, koji ga je neumoljivom okrutnošću survao u dubinu.

Miroslava Medved

SA SLIJEDECIM BROJEM PREPLATNICI »NAŠIH PLANINA«, KOJI SU UPLATILI PREPLATU ZA 1962. GODINU, DOBIT CE KAO BESPLATNI PRILOG NOVOIZASLI »VODIC PO GORSKOM KOTARU«.

Planinari!

Tražite u Vašim planinarskim domovima

RADONJINU MINERALNU VODU u prahu

koja će Vas ukusom, načinom pripreme i cijenom ugodno iznenaditi.

PAZITE NA ZAŠTITNI ZNAK!

Radonja
KEMIJSKA INDUSTRIJA
S I S A K

P R I R O D A *Popularni ilustrirani časopis*

»PRIRODA« izlazi svakog mjeseca jedanput, osim srpnja i kolo voza (deset brojeva na godinu)

Član Hrvatskog prirodoslovnog društva dobiva društveno glasilo »PRIRODУ« besplatno

Članarina-pretplata iznosi:

Din 800 na godinu; Din 400 za pola godine; za dake Din 500 na godinu, Din 250 za pola godine. Cijena pojediniom primjerku u knjižarama Din 100.—

Članarinu i narudžbe čekovnih uplatnica treba slati na adresu:

**HRV. PRIRODOSLOVNO DRUŠTVO
ZAGREB, ILICA br. 16/III — Poštanski pretinac br. 165 —**

Čekovni račun **400-21-3-634**

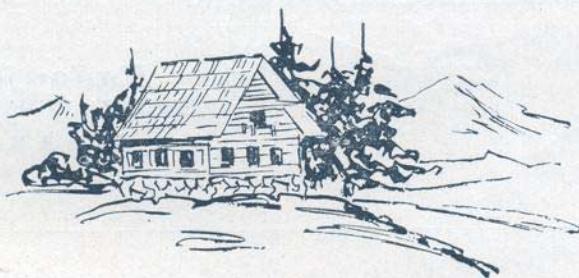
Planinari!

POSJETITE

**IV SLET PLANINARA HRVATSKE
U GORSKOM KOTARU**

KOJI SE ODRŽAVA

27., 28. i 29. VII U JASENKU

Iskoristite priliku koju Vam pruža specijalno organizirani prijevoz iz Ogulina.

SMJEŠTAJ UČESNIKA POD ŠATORIMA
H R A N A U LOGORSKOJ KUHINJI

Obnovljene markacije na

KLEK, BJELOLASICU, BIJELE STIJENE, SAMARSKE
STIJENE, BITORAJ i VIŠEVICU
omogućavaju niz lijepih izleta iz sletišta.